

UDK 930.22(497.5)»18«
949.75—37 Petrinja »17/18«
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 9. VI. 1993.

Društvene promjene izazvane Napoleonovim ratovima i francuskom revolucijom u petrinjskom kraju u tekstovima Josipa Gorščaka

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Filozofski fakultet, Zagreb, Republika Hrvatska

Autorica pokušava ukazati da je petrinjski svećenik Josip Gorščak bio autor ne samo propovijedi »Govorenye zarad srečnoga Mantue zadoblenya« iz 1799. nego i pjesme »Horvat Horvatom horvatski govori« iz 1801. te sastavka »Za spomenek« iz 1814. godine. Time bi se riješila jedna velika enigma hrvatske kulturne povijesti, a sastavci opravdali kao reakcija na protukatolička zbivanja na području Banovine.

1.

Petrinja je prastaro hrvatsko područje na kojem je hrvatski narod govorio kajkavskim narječjem, pa se tome prilagođivao i svećenik, te je bilo poželjno da bude vičan tom dijalektičkom izrazu. Josip Gorščak bio je dugo godina svećenik u Petrinji, te je kontaktirao s vjernicima na kajkavštini, radi čega su ga njegovi župljani vjerojatno mnogo voljeli, te je na njihovo inzistiranje ponovno vraćen iz Jasenovca u Petrinju, gdje je službovao idućih dvadesetosam godina.

Josip Gorščak rodio se u Zagrebu 16. srpnja 1754. godine. Završio je teologiju u Beču i ondje postao bakalerom. Od 1779. do 1784. godine radio je kao duhovni pomoćnik u Petrinji, a potom je do 1796. godine bio župnik u Jasenovcu. Te se godine ponovno vraća u Petrinju, gdje je i umro 5. veljače 1824. kao vicearhidakon.¹

Gorščak se danas gotovo i ne spominje u kajkavskoj književnosti, iako je njegova biografija ušla u album *Znameniti i zaslužni Hrvati 1925.*

¹ *Znameniti i zaslužni Hrvati 1925—1925.* Zagreb, 1925., 95. Prema Leksikonu prezimena prezime Gorščak se danas nalazi na području oko Donje Stubice i Karlovca, pa Gorščak možda potječe iz Hrvatskog zagorja.

godine, kada je njegov život bio vjerojatno prepoznatljiviji nego danas. U novije vrijeme spomenuo ga je samo Ivica Golec, preuzevši uglavnom podatke iz spomenutog albuma.²

Ipak, Gorščak je vrlo zanimljiva i osobita ličnost, svećenik koji je nesumnjivo utjecao na to da je Petrinja ostala značajno uporište katoličanstva na području Banovine (Banije), a crkva sv. Lovre, u kojoj je Josip Gorščak bio župnik, stekla je velik ugled postavši okupljalište katolika šireg područja.³

Josip Gorščak započeo je svoju svećeničku službu u vrijeme reforma Josipa II., koje su pogodile i crkvene redove.⁴ Međutim, to je bio samo nagovještaj teškog vremena koje je slijedilo. Francuska revolucija značila je za jedne slobodu, bratstvo i jedinstvo i bila je za njihov razvoj poticajna, a za druge ona je značila rušenje postojećih vrijednosti, negaciju svega vrijednoga: katoličke vjere, obitelji, stoljećima ustaljivanog feudalnog poretka.⁵ Francuska je revolucija razbila do tada uobičajeno poimanje svijeta i stvorila novi način mišljenja, a to se odrazilo i na našim prostorima do današnjeg dana. U hrvatskoj će se povijesti morati mnogo toga mijenjati. U takve promjene trebat će uvrstiti i ustaljeno mišljenje o dobroj francuskoj vladavini i o proširenju gesla bratstva, jednakosti i slobode na našim prostorima. Ta se krilatica nije na sve jednako primjenjivala, iako su se na njene dijelove mnogi pozivali, osobito pravoslavni krajišnici na području hrvatske Vojne krajine. Ta je pojava zabilježena još prije izbijanja francuske revolucije, ali u vremenu kada su se spomenute ideje već širile Evropom. Čini se da je čak i car Josip II. shvatio opasnost koja prijete od karlovačkoga generalata, u kojem su prevladavali krajišnici Srbi, pa je 1786. godine ukinuo karlovačku i osnovao zagrebačku generalkomandu, u koju je uključeno i varaždinsko i banovinsko i karlovačko područje s dosta krajišnika katoličke vjere. Međutim, ono što je Josip II. pokušao spriječiti na vojnom nastavilo se na crkvenom planu u vrijeme

² *Ivica Golec*, Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje (1881.—1991.), Zagreb, 1992., 10.

³ U 1824. godini, dakle u zadnjoj godini Gorščakova života koji nosi titulu arhiđakona, u župi sv. Lovre ima 3.500 katolika, u Mošćenici 257, Drenščini 109 i Novom Selišću 38. Registrirana su i 380 unijata, tri augustina i jedan Židov, a administrator parohije bio je Stanislav Miklošić (*Zagrabiense Calendarium ad annum bissextilem Jesu Christi 1824*, Zagreb, 73.).

⁴ Grof Petar Nepomuk Sermage (Poznanovac, 1746. — Graz, 1804.) bio je protiv krštenja prastarih prava kraljevstva i protiv novotarija, pa je 3. siječnja 1785. napisao jedan antijozefinski govor na kajkavskom narječju, buneći se protiv novotarija. (*Mirko Brayer*, Jedan antijozefinski hrvatsko-kajkavski govor iz godine 1785, *Narodna starina*, 25., Zagreb, 1931., 119.) Sermage je od 1788. do 1794. bio vrhovni školski ravnatelj zagrebačkog područja, pa je svakako dolazio u doticaj s Gorščakom, te kod obadvojice imamo isti odnos prema promjenama koje su dolazile iz Francuske i koja su sve više jačale. Breyer to iskazuje ovako: »Koliko su strašno morali u njegovoj duši odzvanjati naročito kobni glasovi iz francuske njegove djedovine, u danima velikoga prevrata i praskozorja ideja socijalne pravедnosti i ljudske uzajamnosti« (120.).

⁵ Najpotpunije djelo koje obrađuje ovu temu na našim prostorima je *Stjepan Antoljak*, Odjeci i posljedice francuske revolucije (1789) u hrvatskim zemljama, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta*, 22., 1989., 211.—264. Antoljak se ovom temom bavio od 1939. godine.

ojačalih plaščansko-karlovačkih vladika Genadija Dimovića (1786.—1796.), Stefana Avakumovića (1798.—1801.), Petra Jovanovića Vidaka (1801.—1806.) i Mojsija Mijokovića (1807.—1823.). Svaki je učinio nešto što je ojačalo pravoslavlje na području krajiške Banovine, nešto što je izazivalo žestoku reakciju katoličkoga klera, čiji se prostor djelovanja zbog sve agresivnijeg pravoslavlja sve više sužavao, pa je Gorščak imao velikih poteškoća da održi ono što je Katolička crkva na tom području imala i uživala.

Taj je proces intenziviran smrću Josipa II., a za vrijeme cara Leopolda II. (veljača 1790.—1. ožujka 1792.). On je morao sklopiti nepovoljan mir s Prusima, a zbog osionog ponašanja Mađara morao je podilaziti i pravoslavnim krajišnicima, koje je trebao za vođenje rata protiv Turaka. Budući da je Leopold prije dolaska na carsko prijestolje bio toskanski herceg, dobro je poznavao žestoku narav krajišnika, te je bio skloniji da se s njima miri i da udovoljava njihovim zahtjevima nego da protiv njih ratuje. Kada su pravoslavni vladike 23. svibnja 1790. godine zatražili izjednačenje pravoslavnog i katoličkog svećenstva, on im to ne odbija, već im odobrava održavanje narodnog sabora u Temišvaru 7. srpnja 1791. Bio je to za Srbe znamenit sabor na koji je s područja plaščanskog vladičanstva došlo više osoba, među kojima i Nikola Kostić, trgovac iz Petrinje, i Atanasije Novaković, trgovac iz Karlovca.⁶ Na saboru je zatraženo da se umjesto krajiških povlastica Srbima dade pravo putem sabora, te da u područjima gdje su većina imaju svoju upravu, a dijelu naroda koji ne bi mogao doći na taj teritorij i tu živjeti da se jamči da »... neuznemireno vjeru svoju izvršivati može«.⁷ Carevi su savjetnici proniknuli u bit tih zahtjeva, pa su po njihovu savjetu obećanja Leopolda bila dosta neodređena, a daljnju razradu i rješavanje sporova trebalo je obavljati preko nanovo uspostavljene Srpske dvorske kancelarije, koju je carica Marija Terezija bila ukinula. Za kancelara je car postavio grofa Franju Balaša, protestanta, hrvatskog bana od 1785. do 1790. godine, poznatog po radikalnom provođenju jozefinskih reformi, inače vrlo pedantnoga carskog službenika. Zbog posebnih prilika Srbi su se ipak uspjeli izboriti za dosta toga. Pozivom na zakonski članak XXVII. od 3. veljače 1791., kojim je budimski sabor dao pravo građanstva nesjedinjenima grčkog obreda, plaščanski vladika Dimović stavio je pod svoju upravu sve pravoslavce ma kako se oni zvali; Srbi, Grci, Vlasi, Cincari ili pravoslavni Hrvati.⁸ Promjena na carskom prijestolju promijenila je i odnos prema Srbima. Franji II. nakon Svištovskog mira nisu više bili potrebni krajišnici za ratovanje protiv Turaka, pa je člankom X. Zakona od 1792. Srpska dvorska kancelarija, koju su zvali i ilirska, opet ukinuta i sve se nastojalo vratiti na stanje kakvo je bilo prije temišvarskog sabora. Ponovno se inzistiralo na tome da i pravoslavni đakoni moraju završiti četiri razreda »normal« njemačke škole i da moraju dobro znati njemački. Ova restauracija gotovo je izludila vladiku Dimovića, koji još od 1787. želi vladičanstvo pre-

⁶ *Manojlo Grbić*, Karlovačko vladičanstvo, III., reprint, Topusko, 1990., 105.

⁷ O. c., 109.

⁸ O. c., 186.—7.

seliti iz Plaškog u neko naseljenije i prometnim putovima bolje povezano mjesto. On je te godine tražio da se osnuje još jedna vladličanska rezidencija u vojnoj Banovini, i to upravo u Petrinji, ali mu je ta prošnja odbijena reskriptom Ratnog savjeta 10. ožujka 1787.⁹ Njegov pokušaj iz 1792. godine da se preseli u Karlovac, koji je tada imao samo 130 pravoslavnih duša, te se smatrao samo filijalom parohije u Tušiloviću, također nije prošao, jer carska uprava nije htjela preuzimati nikakve dopunske novčane obveze, a branila je i opterećivanje naroda radi ostvarenja te namjere.¹⁰ To pitanje, međutim, na svoju ruku uspješno rješava vladika Stevan Avakumović, koji 1798. samoinicijativno seli u Karlovac u kuću trgovca Malivuka, izjavivši da u Plaškom »... ne bi ni medvedi živeli«.¹¹ Dakako, preseljenje mu donosi višestranu korist, utoliko što je imao i položaj srpskog referenta kod Kraljevske ugarske dvorske kancelarije, pa je u Beču i Budimu jačao srpske pozicije, prepustivši poslove na terenu vrlo ambicioznom protodakonu Mojsiju Mijokoviću. Bilo je to već vrlo nemirno vrijeme, kada je počelo pozivanje krajišnika na francusku slobodu i jednakost svih pred zakonom, pa su se ne samo te ideje nego i ponašanje počeli širiti krajinom.

Francuska je republika u središtu svoje akcije imala stalno slabljenje i slamanje habsburške moći, jer su se upravo u Beču stvarale koalicije koje u vodile protiv nje ratove. Nekog Siegfrieda Taufferera zadužili su Francuzi da sastavi posebnu legiju kojom je trebao uznemiravati austrijske posade u Italiji, a njegova se legija sastojala upravo od krajišnika vojnih bjeGUNACA. Sa svojim dobrovoljačkim zborom Taufferer je poprilično dezorganizirao krajišnike i promijenio način njihova razmišljanja.¹²

2.

Gorščakova propovijed iz 1799. godine. Po svemu se čini da su krajišnici lako prihvaćali ideje francuske revolucije i osobito Tauffererove akcije, te su katolički svećenici imali potrebu reagirati na uzdrmani moral i nova shvaćanja krajišnika. To potvrđuje i propovijed Josipa Gorščaka »Govorenye zarad szrechnoga Mantue zadoblenya« održana 25. kolovoza 1799. nakon uspješne austrijske bitke kod Mantove, koja je bila tako dobra da je i tiskana u Novoselčevoj štampariji u Zagrebu, što je zapravo tiskara biskupa Maksimilijana Vrhovca. Tom propovijedi Gorščak nastoji krajišnike katolike vratiti na stari put poštenja i poštovanja stoljećima ustaljenih vrijednosti.

Budući da propovijed nije do sada nigdje objavljena, donosimo je u cijelosti, i to u staroj i u novoj ortografiji, s navođenjem i obrazloženjem bi-

⁹ O. c., 229.

¹⁰ O. c., 230.

¹¹ O. c., 234.

¹² S. Antoljak, n. dj., 237., 239., i Ante Brlić, Baron Taufferer i francusko-hrvatska legija 1795, *Narodna starina*, knj. XI., 1932., 135.

Iježaka u jezično-problemskoj kombinaciji.¹³ Dakako, jezičnu analizu ovoga kajkavskog teksta prepuštam stručnjacima kajkavskoga jezičnog izraza. Ona pokazuje da je biskup u tom vremenu već posve napustio svoje jakobinske sklonosti i, spalivši svoje dnevnike iz vremena francuske revolucije, prekinuo svaku vezu s jakobincima. Stil propovijedi je svjež, jednostavan a izraz vrlo dojmljiv. Brošura je bila posvećena Antonu Kasimiru, koji je vodio karlovačko-slunjsku regimentu u borbi protiv Francaza kod Mantove 1799. godine.

Govorenye zarad szrechnoga Mantue zadoblenya. Dan 25 augusta 1799 od G. Josefa Gorschaka, plebanusa vu Petrini imano. Vu Zagrebu, stampano vu Novoselzkoj stamparii.

Et persecuti sunt silios superbiae, prosperatum est opus in manibus eorum. Machab. 2 V. 47.

Y tiraliszu szine gizdozti, y poszel im je issel na ruku.

Alexander on veliki 12 let kralyuval je, y potlye szmertí nyegove vszaki korunyen biti je hotel, y mladichi oni, koj szu ga dvorili; y zbog toga povekshalosze je veliko zlo na zemlyi, y izishal je koren greha Antioch kraly Szryrianszki vu Aegypt, da bi zverhu dveh kralyezttveih gozpoduval; ter doide vu Izrael z-vnosinum sherega peshoze, konyanika, y elefantov, gdi vnogu kerv preleal, y czirkvene kinyche pobral, y vu gizdozti proti Bogu berbral; y cget 2 leta poszlal je szvoje Ablegat vu varash Juda, y Jerusalem vsza obehajuchi, da vszi gospoda budu, dasze nikoga bojali nebudu, niti Bogu podlosni; y kaiti je bedakov vnogo, zadobil je naszlednike vnoge, vkanil je vnoge. Porussil je czirkve, ali synagoge, y velikoga bolvana na oltar vu Jerusalemu je poztavil, vsze pako kaj na szlusb bosju bi zpadalo knige, opravu, oltare posgal, pogazil, podrapal, y czeremonie zaterl.

Mathathias z petemi szini szvojemi videchi zlo, koje je po varashih z-cziliziumom prepaszan saloztisze, ter onem, koi ga truczali jeszu, da od zakona szvojega odztupi obehajuchi blago, bogatcztvo, y priatelztvo, glaszno, y korasno odgovori: ako vszi od zakoma odztupe, ja, moji szini, y bratja moja toga nigdar vuchiniti nechemo. Mi hochemo obdersavat zapovedi oczev nasseh. Nikaj nam nehaszni odztupit od zapovedi y pravicze Bosje; y Bog bude nam na pomoch. Y Mathathias zébral je mal broj pobosneh zapovedi obdersavajucheh, y potukel je velik broj Antiocha nepobosnih szoldatov. On oztavil je vmirajuchi szina szvoga Machabeussa Voivodu, koj obdersaval je navuk otcza szvojega jednakem nachinom zapovedi Bosje, y czeremonie czirkvene branil, szuprot vnosini sherega vojuval, y obladal na pomoch zazivajuch Boga govorech: Quomodo poterimus resistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adjuves nos?

¹³ Propovijed je pohranjena u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu u rari-tetima. (II D—8° —38). Međutim, očuvana je još jedna misa zahvalnica u Hrvat-skoj, a to je od profesora požeške gimnazije i nekadašnjeg dominikanca Davida Mez-nara, održana 6. siječnja 1796. nakon pobjede Austrijanaca kod Manheima i Mainza. I ova je propovijed objavljena u Novoselčevoj tiskari, te je koncipirana slično kao Gorščakova propovijed (*S. Antoljak*, o. c., 241.).

Kak budemo pred nepriatelji obzati mogli, ako nam Ti Bog nebus na pomoch? Et nunc clamemus in coelum, vichimo k Bogu, y szmilujesze nam Gozpon, zpomenesze iz obechanya, koje je vchinil otczem nassem y potere nepriatelyov sherege nam na zochi danasz, ter budu znali vszi narodi, da je, koj oszlobodi Izrael; y vudrissesze vojszke, y 3000 opalo je nepriatelya, y tiraliszu nye do polya Idumaeae, Azoti, y Jamne. Et persecuti sunt filios superbiae, et prosperatum est opus in manibus eorum.

Povernuvssisze pako falu daliszu Bogu popevajuchi: Quoniam bonus, quoniam in soeculum misericordia ejus. Dober, dober je Bog, y miloszerdnozt nyegva na veke, y porussil je Machabaeus Antiocha Bolvarnicze, podignul pako prestimano nakinchene synagoge, y oltare, a Bogu na falu vchinil je aldove.

Opalo je vsze lyuczstvo na licza szvoja, vu czitarah, czimbalih, pischalih, y trubentih hvalili, y blagoszlivlyaliszu Boga, koj nye oszlobodil je. Vsze ovo stejelze vu knygi Machabaeussev. Iz ovoga ako taki vre czily govorenja mojeg a lahko zpoznat morete, vendar na dalye govorechega dobrovoljno poszlunite.

Potlam kam kraly Franczuzki Ludovik imena ovoga 16ti 19 let szrečno, y mirno je kralyval, po naputu dvorjanikov szvoih, koj kralyuvati selesiszu, kervolochno vmorjen je vu szvojoj josche mladozti 38ga leta ztarozti.

Poszlye nyegve szmerti vszaki hoche kralyevzku korunu nosziti, vszaki hoche jednako Kraly biti, y zapovedi poztavlyati, y ove naj visse kervolochne, kaiti nazlobna nenavidna szerdca miloszerdnozt, y praviczki nedaju mezta; ter kad visle poztalo je zlochezti, zapovedaliszu da neszme nigdo biti dober, pochem vnogo jakssi poztaliszu zlocheszti za szuprot ztati dobru, neg dobri za szuprotszavitisze zlu.

Ter ov koren greha prusalsze je po Szardinzkih, Neapolitanzkih, Holandzkih, Bavarzkih, Talianzkih, Nemskih y oztalih Europe dersavih, y veliko zlo vuchinyeno je na szvetu.

Doshliszu, reku Franczuzi, z-velikum vnosinum konyanikov, peszczev; kol, orusja, y stukov, y vnogu kerv prelejali pravichnu, dabi tuliko poztalo kralyev, kuliko je Franczuzov, kaiti bi bili jednaki. Zachuvaj nasz Bose od takveh y tulikeh kralyev! gdo bi im vgodil, gdo bi je nahrnil?

Ovi da szebi druge laglye namame, vszu szloboschinu obechaju, za kojum chlovek lahko pohlepen je, a vszu kervolochnozt zakrivaju, koju chlovek kaszno zpazi, y plache. Pticza dok na lepek doide lepo jojsze popova, vlovlyena pako vu vuzasze deva, y na pruglo lovecz hranu meche, potlye pak pticze z-glavum zakreche.

Niti ni zmenkalo Franczuzom, daszu vnoge nashli bedake, josche y onakve, kojszusze za zpametne, y mudre dersali, y nye prevarili; kadaszu velikoga Bolvana viszoko szlobode dervo po valiczah, szelih y varashih podigali, czirkve y oltare, kloshre y spitale russili, bosanzke y chlovechanszke zapovedi, koje na vsze dobro czilyaju, y visse neg 1700 let ztalnozt szvoju imaju, zatirali, vu gizdozti protiveri, proti Bogu, dobromu redu, y dersanyu berbrali, lagali. Summa flagitio forum voluptas inquinare honesta. Fa. dec. 3.

O bedaztocha! onakvem veruvati, od onakvih nadiatisze kakvoga dobra, kojszje nebi radi bojati Boga. Kakvu budu oni zvershavali praviczku, kojszje podztupe Bogu chiniti kriviczku? tak je nepriateljstva, koja neme ztvari med

szobum imadu, dohadyaju od nyihove nature, nepriatelztva pako, koja jeszu med lyudmi, bivaju od nyihove zloche, y hmanyoche.

Proti ovem nepobosnem, y kervolochnem nassi y preminuchi kralyi, y szadashnyi Francz II, komu mi podlosni jezsmo, tuliko zlo, koje na szvetu biva videchi, y kak vu vremenitu, y vekivechnu neszrechu lyuczstvo bi opalo, ako od Franczuzov bi bilo predoblyeno znaduchi, akoprem vsza dobra jeszu obechali, kakti vrag Adamu, u Evi, da budu poztali kakti Bogi.

Kraly reku nash kakti jeden Mathathias szegurno, y glaszno nazvezti: Akoktai vszi od zakona y praviczze odstupe, ja, y pet szinov mojeh: to jezt koj z-menum zjedinyeni jeszu, y bratja moja, to jezt koi meni podlosni jeszu, toga nigdar vuchinit nechemo, nehaszni nam odztupit od zapovedi, y praviczze bosje. Mi hochemo obdersavati zapovedi otczev nasseh, koj po pravichnem jeden za drugem szledenyu na poglavarztvo vech 800 let prav verujuchi, pravi kerscheniki jeszu bili. Non recedam a lege, et disciplina. Neodztupim od zapovedi, y naredbe, y Bog bude nam na pomoch.

Y pokazal je Goszpodin Bog ochivezto szvoju pomoch y miloschu, kad iz vnoгих szel, y varassev Schvaiczarzkeh, Ryrolzkeh, Nemskeh, y Latinzkeh, y najzadnich 28 Juliussa iz naj jakshega grada Mantue szrechno ztirani, y predoblyeni jeszu Franczuzi: y ovo je zrok, da mi danasz ovde kakti vu czitare, y harfe Te Deum laudamus, tebe Boga falimo, pred ovem oltarom veszelo obdersavamo, da hvala Bogu oni puntari predoblyeni, kerschanzki purgari oszlobodyeni, y bratja nassa po miloschi Bosji z-dikum odeveni jeszu.

Naj vam budu na radozt trudi, sulyi, pot, y kerv preleana vojujuch y, ar ovakvi poszvedochiliszu proti szvomu Kralyu vernozt, proti domovini lyubav; ovakvi nazad odperli, y povernuliszu czirkve, podignuli oltare, branili domovinu, harcзуvali za veru. Veszelitesze, ar ni szamo zбоg izkazane vernozi, y po szmertu zadobivaju szoldati diku, nego takaisse y pred Bogom vekivechnu plachu.

Na razveszelenye szoldatov vredno je zpomenuti one rechi, z-kojemi dobri kerschenik Gratian Czeszar szebe y szvoje szoldate je batrivel vojujuchi proti kervoloku, y progonitelyu czirkve Julianu govorechi: Ako ja vu ovom taboru poginem, znam da praviczu braneci y meni diku, y dushi zvelichenye zadobim; ar poginuti za praviczu ni vumreti, neg szmert na sivlenye premeniti: ako obladam, kajszem izkal zadobim, ako poginem, kaj moram, vuchinim, y nikaj visse negovorim, ar ne vu vnogo govorenyu, nego vu chinih junachtvo vidisze. Zato naj vszaki dusnozt szvoju vuchini. Naj vszaki miszli, da je szoldat rimzki braneci praviczu, braneci veru: y vsze szvoje szoldate vchinil je zpovedati y pricheztiti, y z-petemi jezeri kerschenikov trideszet jezer pogani-nov je predobil. Zato pak z-Bogom zpravlyene, y prez greha hotel je imati szvoje szoldate, kajti je dobro znal, da vnogo bolye szerdcze szlabe grehi otaini, neg nepriatelyi ochivezti. Ovde morem zpomenuti, neznam vendar hochuli pogoditi? morebiti nepobosno, razvuzdano sivlenye oszlabilo je bilo szerdcza szoldatov, da niszu gyegvernozti imali do szada szuprot ztavitsze nepriatelyom. Nil tutum nocenti. Claun, Kriwecz korase nima. Najsze ovakviszami popitaju, z-kakvem nakanyenyem vu tabor ishliszu, a z-kakvum veztjum illiti dushnem zpoznanyem zadersavajuszе? jeli ihsze nenaide, koj bi radi biti mudri, y zpametni? pak vele: ni Boga. Jeli szuncze, meszcz, zvezde, morja, pechine, y ozlalo ztvorjenje poztalo od szebe? aliszu ztvorjena od Boga pravoga. O

szlepcki! vendar kam god ochi obrnete moguchnozt bosanzku vidite. Jelisze nenaide, koj bi radi siveti kakti neme ztvary pak vele, ni dushe, ni greha kaj anda drugo od oszla, vola, y oztane neme ztvary razluczit more chloveka? neg dusha nyegva nevmertelna, jeli neznaju da y tabor je kastiga greha? ovakvi, koj takva, y ovem zpodobna tepeju, jeszu puntari Franczuzi, koje domovina szebi na shpot, y obshanozt hrani.

Jelisze nenaidu? kajsze otesu poszlu, y dusnozt szvojoj, kak dabi pod pazuhi dersechi ruke zadobiti mogli obladye, kakti on, koj je proszil Bosiczu Minervu, da mu pove, hocheli obladat onoga, komu na meidan iti mora? odgovori mu Minerva, da zaizto obladyecz bude. Onda pun szegurnozt od obladya doide na odlucheno mezto, pak niti ruke branichisze nedigne, ter ranyen tusisze Bosiczu, dasze obechanye ni zpunilo; ali mu odgovori ona: jazem ti obladye obechala tak, dasze y ti branil budesh, ne pako tak, da ako ti szamo ztal budesh, ali szamo nepriatelyu herbet kazal. Jelisze nenaide dozta, koiszu vu poszlavyanu bili zadnyi, a vu delu, y naplachenyu radi bi biti prvi? Jelisze takaj nenaidu med nassemi kerschankemi prepoztavlyenemi, kajsze med szobum kolyeju, jedan drugomu szrechu nyegvu nenavidi, ter ni med nyimi szlosnozt, y po tom obchina zlo terpeti mora. Szerdcza neszlosna, nejedina vsze pokvariu, nit gda pogineju zida.

Sertorius voivoda rimzki na jedinozt zpraviti selechi szvoje Generale dal je dopelyati dva konya vu logor, jednoga dobrega, zlocheztoga drugoga, dobromu poztavi szlabga, zlocheztomu jakoga szoldata; onomu da lasz po lasz iz repa puche, ovomu da czeloga repa konyu zpukne, zapoveda, on zapoved je zvershil, ove zvershiti ni mogel. Onda je rekel k-szvojem Generalom Voivoda: Pazite vojaki! nasz josh y szlabe z-kakvum jakoztjum szlosne nigdo nepotere, razdelenye pako y szlab vszaki lahko zatere. O dabi to negda obdersavali bili oni, koji szvetu zemlyu Jerusalem vzetiszu hoteli, vladavczu bi bili poztali glaszoviti, nego kaiti szami med szobum nejediniszu bili, obladyati niszu mogli, y shpot im je oztal vekoviti.

Jelisze nenaide med kerscheniki, koj Franczuzki miszle, y govore berbrajuch: a nikaj bolye, neg da nikomu podlosni nebi bili niti Bogu niti kralyu, ovem na kratkom odgovorim, kulik mora bedak biti on, koj nebi rad Boga zpoznat za szvoga Gozpona, szudit morete iz oveh rechih ps. 13 dixit insipiens in corde suo non est Deus: On je bedak, budala, koj je szamo pomiszlil, da ni Boga komu vszaki podlosen biti mora, y malo menyssi bedak je on, koj nebi rad szvoga kralya zpoznat za szvoga Gozpona, y nyemu podlosen biti: ar ovu podlosnozt naredil je szam Gozpodin Bog. To nerazmeche zlocha chlovechanki, kaj je naredila praviczka Bosanzka. Iz ove naredbe Bosanzke szvetez otczev szin Jakob prepoztavlyen je bil bratu szvomu Ezau. Iz ove Joseph jedenaiztem bratom szvojem je zapovedal, y gozpoduval, y izti kristus je rekel: daite Bogu kaj je Bosje, y Czeszaru kaj je Czeszara. Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo. Matth. 22. Kaj je drugo kraly nego jeden otecz, jeden gozpodar szvojez podlosnikov? jeli pak nevidite da ni menyse neszrechna hisa ona, koja gozpodara nima, kak ona, koja ih vnogo ima?

Gleite pyhele, koje ako szvoga kralya vu ternki pogube, kak berzo druge na nye navale, vesz med odneszu, y vsze pchele takve poginu. Gleite y oztale neme ztvary, koesze od chloveka ravnati puzte, chlovek pako razumno ztvor-

jenye prez ravnitelya biti bi hotel? Kaisze nadiate dobra od deteta onoga? kojeszze ravnati neda od nikoga. Koj nikomu neche podlosen biti, on je puzaia, razboinik. Takov ribi vu vodi, pticzi vu zraku moresze prizpodobiti, koja poleg naravzke pravice niczia nie neg onoga, koj ju vlovi, ali vubie; ter z-ovum josche razlukum, da pticze, y ribe domovini, y kralyeztvu niszu skodlyve, onakvi pako, koji szvojemu najvekssemu vlaztniku podlositi nebisze hoteli, y domovini, y kralyeztvu naj skodlyvessi bi bili.

O moj chlovek! ti dok god na szvetu sivis, gozpona, y szlugu, zapovednika, y podlosnika z-tobum nosziss. Razum tvoj je ti kraly, telo tvoje podložnik. O! Neszrechen on, koj sze razumu nepodlosi, gdi nagyeny razumu szuprot ztavlyajuszze, y preobladaju. In homine cogitando dominatum animus, operando servitium exhibet corpus. Fulg. ad Monim. 1. 3.

Da mi podlosni biti moramo da mi nami zapovedajuče y prepoztavlyene imamo, vim tomu mi szami zrok jeszmo. Mi vszi zagressiliszmo vu pervem nassem oczu Adamu. O! da prvi nassi otczi jednoj zapovedi bisze bili podlosili, tak tuliko zapovedih mi nebi imali; ali kaiti nassi otczi jednomu gozponu niszusze hoteli podlositi, zato tulikeh gozponov mi szlugi biti moramo, zverhu kojeg jeden naj vekssi je poztavlyen, koj kraly ozivasze. O! nepodlosnozt, nepokornozt na kaj szzi nasz zpravila! nit nam vech nehaszni szloboscina tela, kad je dusha szuseny greha.

O greh tiszi nam zrok szusanztva, tiszi zrok kuge, glada, voizke, y vsze nezreche. Ali o Bose misz ovdí pred tobum zpoznavamo krivcze, ovo nasz szada pokorne, nevredne tvoje szine! proszimo te oprozti nam. Kakszmo te raszerdili po nassoj nepokornozti, tak nam oprozti po tvojoj miloszerdnozti.

Hvalimo ti o Bose nad obladanyem, koje nama po tvojoj moguchnozti jeszzi daruval, y proszimo te ponizmo da szerdcza nassa proti nepriatelyom nassem obatrivesh, da tirajuch szine gizdozti poszel nam na ruku issel bude; da veru, zakon y praviczu branecz zadobimo obladanya, y tebi zmosnomu Bogu izkasemo nassa ponizna zahvaluvanya. Bose vladavec kraljev, y kralyeztvih, koj nasz vudirajuch vrachiss, y opraschajuch chuvass, vchini nam miloszerdnozt da po tvojoj moguchnozti zadobimo mira na pobolyssanye sitka. Amen.

Govorenje zarad srečnoga Mantue¹ zadoblenja. Dan 25 augusta 1799 od G. Jozefa Goršaka, pleb(anuša) vu Petrini imano. Vu Zagrebu. Štampano vu Novoselskoj štampariji.

Et perfecti sunt filios superbiae, prosperatum est opus in manibus eorum. Makab. 2 V. 47.

(I tirali su silne gizdosti, i posel im je išel na ruku.)

Alexander on Veliki² 12 let kraljuval je, i potlije smerti njegove vsaki korunijen biti je hotel, i mladiči oni, koj su ga dvorili. I zbog toga povekšalo se je veliko zlo na zemlji, i izišel je koren greha Antioh kralj Sirianski³ vu Egypt, da bi zverhu dveh kraljevstvih gospoduval. Ter dojde vu Izrael z vnožinum šerega pešča⁴, konjanika, i elefantov, gdi vnogu kerv preleal, i cirkvene kipiče pobral, i vu gizdosti proti Bogu berbral. I čez 2 leta poslal je

svoje ablegate⁵ vu varaš Juda, u Jeruzalem vsa obečavajući da vzi gospoda budu, da se nikoga bojali ne budu, niti Bogu podložni. I kajti je bedakov mnogo, zadobil je naslednike vnoge, vkanil je vnoge. Porušil je cirkve ali sinagoge i velikoga bolvana⁶ na oltar vu Jeruzalemu je postavil, vse pako kaj na službu božju bi spadalo: knjige, opravu, oltare požgal, pogazil, podrapal, i ceremonije zaterl.

Matatijas⁷ s petemi sini svojemi videći zlo koje je po varaših, s siliciumom prepasan žalosti se, ter onem, koji ga trucali jesu da od zakona svojega odstupi obečavajući blago, bogatstvo i prijateljstvo, glasno i koradžno odgovori: ako vsi od zakona odstupe, ja, moji sini i bratja moja toga nigdar vučiniti nečemo. Mi hočemo obderžavat zapovedi očev našeh. Nikaj nam nehasni odstupit od zapovedi i pravice Božje i Bog bude nam na pomoč. I Matatijas zabral je mal broj pobožneh, zapovedi obderžavajučeh, i potukel je velik broj Antioha nepobožnih soldatov. On ostavil je vmirajući sina svoga Makabeuša Vojvodu, koj obderžaval je navuk oca svojega, jednakim načinom zapovedi Božje i ceremonije cirkvene branil, suprot vnožini šerega vojuval i obladal na pomoč zazivajuć Boga govoreč: *Quomodo poterimus resistere ante faciem eorum, niti tu Deus adiuvet nos?* Kak budemo pred neprijateli obstati mogli ako nam ti Bog nebuš na pomoč? *Et nunc clamemus in coelum*, vičimo k Bogu i smiluje se nam se Gospon, spomene se iz obečanja, koje je včinił očem našem i potere neprijateljov šerege nam na zoči danas, ter budu znali vsi narodi, da je, koj oslobodi Izrael. I vudriše se vojske i 3000 opalo je neprijatelja, i tirali su nje do polja Idumaeae, Azoti i Jamne. *Et persecuti sunt filios superbiae, et prosperatum est opus in manibus eorum*. Dober, dober je Bog i miloserdnost njegva na veke, i porušil je Makabeus Antiocha Bolvarniče, podignul pako preštmano⁸ nekinčene sinagoge, i oltare, i Bogu na falu včinił je aldove.

Opalo je vse ljuctvo na lica svoje, vu citarah, cimbalih, piščalih i trubentih hvalili i blagoslivljali su Boga, koj nje oslobodil je. Vse ovo stječe vu knigi Makabeuševe⁹. Iz ovoga ako taki vre cili govorenja mojega lahko spoznat morete, vendar na dalje govorečega dobrovoljno poslušnite.

Potlam kam kralj Francuski Ludovik imena ovoga 16-i 19 let srečno i mirno je kraljuval, po napatu dvorjanikov svojih, koj kraljuvati želeli su, kervoločno vmorjen je vu svojoj jošće mladosti 38-ga leta starosti.¹⁰

Poslje njegve smerti vsaki hoče kraljevsku korunu nositi, vsaki hoče jednako kralj biti i zapovedi postavljati, i ove najviše kervoločne, kaiti nazlobna nenavidna serdca miloserdnosti i pravici nedaju mesta. Ter kad više postalo je zločestih, zapovedali su da nesme nigdo biti dober, po čem mnogo jakši postali su zločesti za suprot stati dobru, neg dobru za suprotstaviti se zlu.

Ter ov koren greha pružal se je po Sardinskih, Neapolitanskih, Holandskih, Bavarskih, Talianskih, Nemških i ostalih Europe deržavah, i veliko zlo vučinjeno je na svetu¹¹.

Došli su, reku Francuzi, s velikum vnožinum konjanikov, pešcev, kol, oružja i štukov i vnoгу kerv prelejali pravičnu da bi tuliko postalo kraljev kuliko je Francuzov, kajti bi bili jednaki. Sačuvaj nas Bože od takveh i tulikeh kraljev! gdo bi im vgodil, gdo bi je nahranil?

Ovi da sebi druge laglje namame, vsu sloboščinu obečaju za kojum človek halko pohlepen je, a vsu kervoločnost zakrivaju koju človek kasno spazi,

i plače. Ptica dok na lepek dojde lepo joj se popeva, vlovljena pako vu vuz¹² se deva i na pruglo lovec hranu meče, potlje pak ptice z glavum zakreče.

Niti ni zmenkalo Francuzom, da su vnoge našli bedake, jošče i onakve, koj su se za zpametne i mudre deržali, i nje prevarili, kada su velikoga Bolvana visoko slobode dervo po vulicah, selih i varaših podigali, cirkve i oltare, kloštre i špitale rušili, božanske i človečanske zapovedi, koje na vse dobro ciljaju, i više neg 1700 let stalnost svoju imaju, zatirali, vu gizdosti proti veri, proti Bogu, dobromu redu i deržanju berbrali¹³, lagali. *Summa flagitio sorum voluptas inquinare honesta.* (Fa. dec. 3.)

O bedastoča! Onakvem veruvati, od onakvih nadati se kakvoga dobra, koj se ne bi radi bojati Boga. Kakvu budu oni zveršavali pravicu koj se podstupe Bogu činiti krivicu? Tak je neprijateljstva, koja neme stvari med sobum imadu, dohadjaju od njihove nature, neprijateljstva pako, koja jesu med ljudmi, bivaju od njihove zloče i hmanjoče.¹⁴

Proti ovem nepobožnem i kervoločnem naši i preminuči kralji, i sadašnji Franc II¹⁵, komu mi podložni jesmo, tuliko zlo, koje na svetu biva videči, i kak vu vremenitu i vekivečnu nesreću ljuctvo bi opalo ako od Francuzov bi bilo predobljeno znaduči, akoprem vsa dobra jesu obečali, kakti vrag Adamu i Evi da budu postali kakti Bogi.

Kralj reku naš kakti jeden Matatijas seguro i glasno navesti: Ako ktai vsi od zakona i pravice odstupe, ja i pet sinov mojih, to jest koj z menum zjedinjeni jesu¹⁶, i bratja moja, to jest koji meni podložni jesu, toga nigdar vučinit nečemo. Nehasni nam odstupit od zapovedi i pravice božje. Mi hočemo obderžavati zapovedi otcev našeh, koj po pravičnem jeden za drugem sledenju na poglavarstvo već 800 let prav verujuči, pravi kerščeniki jesu bili. *Non recedam a lege, et disciplina.* Neodstupim od zapovedi i naredbe, i Bog bude nam na pomoč.

I pokazal je Gospodin Bog očivesto svoju pomoč i milošću, kad iz vno-gih sel i varašev Švajcarskeh, Tirolskeh, Nemskeh i Latinskeh, i najzadnič 28 juliuša iz najjakšega grada Mantue srečno stirani i predobljeni jesu Francuzi. I ovo je zrok, da mi danas ovde kakti vu citare i harfe *Te Deum laudamus*, tebe Boga falimo, pred ovem oltarom veselo obderžavamo, da hvala Bogu oni puntari predobljeni, polovljeni, kerščanski purgari oslobođeni i bratja naša po milošči Božji s dikum odeveni jesu.

Naj vam budu na radost trudi, žulji, pot¹⁷ i kerv preleana vojujučeh, er ovakvi posvedočili su proti svomu kralju vernost, proti domovini ljubav. Ovakvi nazad odperli i povernuli su cirkve, podignuli oltare, branili domovinu, harcuvali¹⁸ za veru. Veselite se, ar ni samo zbog iskazane vernosti, i po smerti zadobivaju soldati diku, nego takaiše i pred Bogom vekivečnu plaču.

Na razveselenje soldatov vredno je spomenuti one reči, s kojimi dobri kerščenik Gratian Cesar¹⁹ sebe i svoje soldate je batrivel vovujuči proti kervoloku i progonitelju cirkve Julianu²⁰ govoreči: Ako ja vu ovom taboru poginem, znam da pravicu braneči i meni diku i duši zveličenje zadobim. Ar poginuti za pravicu ni vumreti, neg smert na življenje premeniti. Ako obladam, kaj sem iskal zadobim, ako poginem, kaj moram, vučinim, i nikaj više negovorim, ar ne vu vnogo govorenju, nego vu činih junačtvo vidi se. Zato naj vsaki dužnost svoju vučini. Naj vsaki misli, da je soldat rimski braneči pra-

vicu, braneći veru. I vse svoje soldate včini je spovedati i pričestiti, i s petemi jezeri kerščenikov trideset jezer²¹ poganinov je predobil. Zato pak, s Bogom spravljene i prez greha hotel je imati svoje soldate, kajti je dobro znol, da vnogo bolje serdce slabe grehi otaini, neg neprijatelji očivesti. Ovde morem spomenuti, ne znam vendar hoču li pogoditi? More biti nepobožno, razvuzdano življenje oslabilo je bilo serdca soldatov, da nisu dieđiernosti²² imali do sada suprotstaviti se neprijateljem. *Nil tutum nocenti*. Clauri. Krivac koraže nima. Naj se ovakvi sami popitaju, s kakvem nakanjenjem vu tabor²³ išli su, a s kakvum vestjum iliti dušnem spoznanjem zaderžavaju se? Je li ih se ne naide, koj bi radi biti mudri i zpametni pak vele: ni Boga. Jeli sunce, mesec, zvezde, morja, pečine i ostalo stvoreneje postalo samo od sebe? Ali su stvorjena od Boga pravoga? O slepci! O bedaki! Vendar kam god oči obrnete mogućnost božansku vidite. Jeli se ne najde, koj bi radi živeti kakti neme stvari, pak vele: ni duše, ni greha. Kaj anda drugo od osla, vola i ostale neme stvari razlučiti more človeka neg duša njegva neumertelna. Jel neznaju da i tabor je kastiga greha? Ovakvi, koj takva i ovom spodobna tepeju²⁴, jesu puntari Francuzi, koj domovina sebi na špot i obšanost hrani.

Jeli se nenajdu koj se otežu poslu i dužnosti svojoj kak da bi pod pazuhi deržeći ruke zadobiti mogli obladanje, kakti on, koj je prosil božicu Minervu da mu pove hoče li obladata onoga komu na mejdan iti mora. Odgovori mu Minerva da zaisto obladavec bude. Onda pun segurnosti od obladanja doide na odlučeno mesto, pak niti ruke braneći se nedigne, ter ranjen tuži se božici da se obečanje ni ispunilo, ali mu odgovori ona: ja sem ti obladanje obečala tak, da se i ti branil budeš, ne pako tak, da ako ti samo stal budeš, ali samo neprijatelju herbet²⁵ kazal. Je li se ne najde dosta, koji su vu posluvanju bili zadnji, a vu delu, i naplačenju radi bi biti prvi? Jeli se takaj ne najdu med našemi kerščanskemi prepostavljenemi, koji se med sobum koleju, jeden drugom sreču njegovu nenavidi, te ni med njimi složnosti i po tom občina zlo terpeti mora. Serdca nesložna, nejedina vse pokvariju, nit gda podigneju zida.

Sertorius²⁶, vojvoda rimski, na jedinstvo spraviti želeći svoje generale dal je dopeljati dva konja vu logor, jednoga dobrog, zločestoga drugoga. Dobromu postavi slaboga, zločestomu jakoga soldata. Onomu da las po las iz repa puče, ovomu da celoga repa konju spukne zapoveda. On zapoved je zveršil, ov zveršiti ni mogel. Onda je rekel k svojem generalom vojvoda: Pazite vojaki! nas još i slabe s kakvum takvum jakostjum složne nigdo nepotere, razdelenje pako i slab vsaki lahko zatere. O, da bi to negda obderžavali bili oni, koji svetu zemlju Jerusalem vzeti su hoteli, vladavci bi bili postali glasoviti, nego kaj ti sami med sobum nejedini su bili, obladata nisu mogli i špot²⁷ im je ostal vekoviti.

Jeli se ne najde med kerščeniki, koj francuski misle i govore berbrajuč: a nikaj bolje, neg da nikomu podložni ne bi bili, niti Bogu, niti kralju. Ovem na kratkom odgovorim kulik mora bedak biti on, koj ne bi rad Boga spoznat za svoga Gospona, suditi morete iz oveh rečih ps(alma) 13: *dixit insipiens in corde suo non est Deus*. On je bedak, budale, koj je samo pomislil da ni Boga komu vsaki podložen biti mora, i malo menjši bedak je on, koj nebi rad svoga kralja spoznat za svoga Gospona, i njemu podložen biti. Ar ovu podložnost naredil je sam Gospodin Bog. To ne razmeče zloča človečanska kaj je naredila pravica božanska. Iz ove naredbe božanske sveteh otcev sin Jakob prepostavljen

je bil bratu svomu Ezau. Iz ove Josef jedenaistem bratom svojem je zapovedal i gospoduval i isti Kristuš je rekel: dajte Bogu kaj je božje i Cesaru kaj je cesara. *Reddite ergo quae sunt et quae sunt Dei Deo*, (Matth. 22). Kaj je drugo kralj nego jeden otec, jeden gospodar svojeh podložnikov? Je li pak nevidite da ni menje nesrečna hiža ona koja gospodara nima, kak ona, koja ih vnogo ima?

Gleite pčele, koje ako svoga kralja vu ternki²⁸ pogube, kak berzo druge na nje navale, ves med odnesu i vse pčele takve poginu. Glejte i ostale neme stvari, koji se od človeka ravnati puste. Človek pako, razumno stvorenje prez ravnitelja biti bi hotel? Kaj se nadate dobra od deteta onoga koje se ravnati neda od nikoga? Koj nikomu neće podložen biti on je pustajia, razbojnik. Takov ribi vu vodi, ptici vu zraku more se prispodobiti, koja poleg naravske pravice ničija nije neg onoga koj ju vlovi ali vubije, ter s ovum jošče razlukum²⁹ da ptice i ribe domovini i kraljevstvu nisu škodlive, onakvi pako, koji svojemu najvećšemu vlastniku podložiti ne bi se hoteli, i domovini i kraljevstvu najškodliveši bi bili.

O moj človek! Ti, dok god na svetu živiš, gospona, i slugu, zapovednika i podložnika s tobom nosiš. Razum tvoj je ti kralj, telo tvoje podložnik. O! Nesrečen on, koj se razumu nepodloži, gdi nađenja razumu suprot stavljaju se i preobladaju. *In homine cogitando dominatur animus, operando servitium exhibet corpus*. Fulg. ad Monim. 1. 3.

Da mi podložni biti moramo, da mi nam zapovedajuče i prepostavljene imamo, vim tomu mi sami zrok jesmo. Mi vsi zagrešili smo vu prvem našem otcu Adamu. O! Da prvi naši otcu jednoj zapovedi bi se bili podložili, tak tuliko zapovedih mi ne bi imali. Ali kajti naši otcu jednomu gosponu nisu se hoteli podložiti, zato tulikeh gosponov mi slugi biti moramo, zverhu kojeh jeden najvećši je postavljen, koj kralj oziva se. O! Nepodložnost, nepokornost na kaj si nas spravila! Ni nam već ne hasni sloboščina tela kad je duša suženj greha.

O greh ti si nam zrok sužanstva, ti si zrok kuge, glada, vojske i vse nesreče. Ali o Bože, mi se ovdi pred tobom spoznavamo kriv(i)ce, evo nas sada

1 Napoleon Bonaparte je zauzeo Mantovu 2. veljače 1797., a kombiniranom akcijom Austrijanaca i Rusa pod vodstvom A. V. Suvorova privremeno je oslobođena 28. srpnja 1799. U jesen 1799. Mantova je opet pala u ruke Francuzima. — 2 Aleksandar Veliki, kralj makedonski (356.—323.). Vladao je od 336. godine. — 3 Antioh I. Soter, vladao je od 324. do 261. pr. Krista. — 4 šerega pešča — silnih pješaka. — 5 poslanike — 6 drvo — 7 Matatijas (Mattatia, Mathitjahu), svećenik Modeine u Palestini iz roda Hasmonita, osnivač roda Makabejaca. — 8 ponosno — 9 Gorščak je ovo prepričao iz knjige Makabejaca u Starom zavjetu. — 10 Louis XVI. (1754.—1793.). Počeo je vladati 1774., reformama je pokušao smiriti nemire, ali u tome nije uspio. — 11 Misli na Napoleonova osvajanja i na postavljanje kraljeva. — 12 kavez — 13 brbljali — 14 pokvarenosti — 15 Franjo I. (1768.—1835.), sin Leopolda II. Car od 1792. — 16 Aluzija na savez protiv Francuske. Franjo je protivnik promjena. — 17 znoj — 18 patili — 19 Gracijan Flavije (359.—383.), rimski car rođen u Sirmijumu (Mitrovica), kršćanin. Izdao je zakon protiv Jeretika. — 20 Flavius Claudius Julianus (332.—363.). Vladao je od 361. godine. Vjerovao je da propadanje carstva treba pripisati afirmaciji kršćanstva, te je obnovio kult antičkih bogova i progone kršćana; prozvan je Apostata. — 21 tisuća — 22 hrabrosti, prkosa — 23 u rat — 24 izbacuju, govore u prenesenom smislu — 25 hrbat, leđa — 26 Sertorius Quintus, rimski vojvoda koji se pridružio Mariu protiv Sule. Bio je poznat po mudrosti; predlagao je da se priroda tla iskoristi u borbama ali i u drugim akcijama. — 27 sramota — 28 maticu u košnici pčela — 29 razlikom — 30 ojačati, naoružati

pokorne, nevredne tvoje sine, prosimo te: Oprosti nam. Kakok smo te raserdili po našoj nepokornosti, tak nam oprosti po tvojoj miloserdnosti.

Hvalimo ti, o Bože, nad obladanjem, koje nama po tvojoj mogućnosti jesi daruval, i prosimo te ponizno da serdca naša proti neprijateljom našem obatriveš³⁰ da tirajuč sine gizdosti posel nam na ruku išel bude, da veru, zakon i pravicu braneč zadobimo obladanja, i tebi zmožnomu Bogu iskažemo naša ponizna zahvalovanja. Bože, vladavec kraljev i kraljestvih, koj nas vudirajuč vračiš i oprasčajuč čuvaš, včini nam miloserdnost da po tvojoj mogućnosti zadobimo mira na poboljšanje žitka. Amen.

3.

Pjesma »Horvat Horvatom horvatski govori« iz 1800. godine. Bojazan velikog župana Zagrebačke županije Nikole Škrleca, pravnika, ekonomista i političara, koji je već 1793. razaslao okružnice po čitavoj županiji moleći pripomoć u novcu i vojnicima za rat protiv krivokletih Francuza, postajala je sve realnija.¹⁴ Umjesto da plemići i posjednici pruže punu pomoć njegovu pozivu za očuvanje postojećeg stanja u kraljevstvu, u Zagrebu su se pojavile prorevolucionarne pjesme »Pasquil« 1794. godine i »Fama volat«. O njima su pisali i povjesničari i filolozi, te je svaki novi napis unio u naše spoznaje nešto novo i zanimljivo, ali pitanje autorstva tih pjesama do danas nije riješeno.¹⁵

Nije riješeno ni pitanje autorstva protufrancuske pjesme »Horvat Horvatom horvatski govori«, koja je prvi put objavljena u *Novom kalendaru* za 1801. godinu, ali se o njoj znatno manje pisalo, čak nije nikada objavljena u izvornom obliku, nego samo prilagođena novom pravopisu — redakтура Franje Fanceva i Olge Šojat, odnosno njen je sadržaj prepričan kod povjesničara Stjepana Antoljaka.¹⁶ Fancev ju je pripisivao Titu Brezovačkom, a drugi Pateru Greguru Kapucinu, ali mislim da ni jedno ni drugo nije točno, jer je takvu pjesmu mogao sastaviti samo netko tko je

¹⁴ Nicolaus Skerlec de Lomnicza (Zagreb, 1729.—1799.) svakako je najistaknutiji državnik Hrvatske u drugoj polovici 18. stoljeća. Kao osoba povjerenja carice Marije Terezije on je pokušao i na polju gospodarstva i na polju prosvjete i na polju cjelovitosti ojačati Hrvatsku, osobito Zagreb. Bio je mnogo godina veliki župan Zagrebačke županije (1782.—1785. i 1790.—1799.), pa je s osobitom pozornošću pratio zbivanja na području Turopolja i susjedne Petrinje, a budući da je studirao i francuski jezik, mogao je na izvorima pratiti širenje na viševjerskom području vrlo prihvatljivih ideja francuske revolucije, pa je na njih reagirao ne samo vrlo oštro već i pravodobno (S. Antoljak, o. c., 220).

¹⁵ Kao autori se spominju Tituš Brezovački ili pater Gregur Kapucin (Juraj Maljevac). Sve dileme oko ovih pjesama i zbivanja oko Martinovićeve zavjere i suđenja na osnovi dosadašnjih istraživanja prikazao je S. Antoljak (S. Antoljak, o. c., 221.—245.), a tekstove ovih pjesama (izvorno i u transkripciji) obradila je Olga Šojat (O. Šojat, O dvjema kajkavskim revolucionarnim pjesmama s kraja osamnaestog stoljeća, *Croatica*, I., Zagreb, 1970., 211.—236.).

¹⁶ F. Fancev, Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskog preporoda, *Grada za povijest književnosti hrvatske Jugoslavenske akademije*, XII., 1933., 45—48; O. Šojat, o. c., 231.—235.; S. Antoljak, 259.—260.

već direktno došao u doticaj s francuskim idejama koje su ugrožavale društveni poredak i rušile ugled crkve, a to se najprije počelo događati u krajini nakon povratka krajišnika iz ratova u Njemačkoj i Italiji. Naime, pobjeda austrijske vojske kod Mantove 1799. nije bila dugovjeka. Francuzi su objavili masovnu mobilizaciju, obnovili patriotsko revolucionarno raspoloženje s potrebnom agitacijom, i u jesen 1799. godine potukli ruske i austrijske jedinice u Italiji. Već 9. studenoga 1799. Napoleon Bonaparte je izvršio državni udar i preuzeo gotovo svu vlast s još dva konzula. Donesen je novi ustav u Parizu, kojim je proglašeno opće pravo glasa, a uz to je seljacima zajamčeno nesmetano korištenje zemljom koju su oteli od plemića, te se vijest o tome velikom brzinom proširila na velike udaljenosti.

Ovu pjesmu pripisujem Josipu Gorščaku zbog tri razloga. Prvi je što usporedbom propovijedi iz 1799. i pjesma iz 1800. pokazuju iste jezične karakteristike i način mišljenja jednog svećenika vičnoga kajkavštini. Drugi je što se iz stihova »ja, ki komaj više dišem vsem Horvatom ovo pišem« vidi da pjesnik ne živi na mirnom zagrebačkom ili varaždinskom području,¹⁷ nego na području koje je već i te kako osjetilo rat kroza sudjelovanje krajišnika, a to potvrđuje i dodatak na kraju pjesme »K-letu od vezdassnyega Tabora«, što je prisjećanje na godišnjicu rata kod Mantove, ili bi bar moglo biti, jer je pjesma morala biti napisana u ljetu ili u jesen 1800. da bi se mogla tiskati u kalendaru za 1801. a kalendar na vrijeme prodavati. Treći je razlog što je Gorščak mogao doći do direktnih informacija o životu u Francuskoj. Naime, karlovački i sisački trgovci, a i vlastiti interes za plasiranje žita s crkvenog posjeda u Sisku potaknuli su biskupa Maksimilijana Vrhovca ne samo da u Novoselčevoj tiskari štampa brošuru »Temelji žitne trgovine« Josipa Šipuša nego i da bude na čelu akcije za regulaciju Kupe kako bi se olakšala mukotrpna plovidba Kupom između Siska i Karlovca. On poziva francuskoga graditelja Jeana Phillippea Charpentiera da izradi prijedlog regulacije, te je 1800. godine započeo taj posao. Charpentier je dolazio i u Petrinju i od njega je Gorščak mogao direktno doznati o prilikama u Francuskoj.¹⁸ U pjesmi »Horvat Horvatom horvatzki govori« osjeća se jak emocionalni naboj, koji nisu mogli imati svećenici koji se nisu sukobljavali sa sve većom agresivnošću pravoslavnog svećenstva. Naime, protodakon Mojsije Mijoković već kao protodakon za vrijeme vladike Avakumovića, a još više za vladike Petra Jovanovića Vidaka (1801.—1806.) vodi politiku jačanja pravoslavlja na banijskom području stremeći k vladičanstvu, do kojeg je i došao 1807. i zadržao taj položaj do smrti 1823. godine. Za razliku od katoličanstva, koje je ugroženo idejama francuske revolucije, položaj pravoslavnih svećenika sve više jača jer oni duhovno vode krajišnike pravoslavne vjere. Kada se pokazalo

¹⁷ Tito Brezovački (Zagreb, 1757. — Zagreb, 1805.) živi 1800. godine kao prebendar crkve sv. Marka u Zagrebu i vijesti o ugroženosti katolicizma za njega ne mogu biti od vitalnog značenja. Juraj Maljevac ili pater Gregur Kapucin (Perudina kod Vinice, 1734. — Varaždin, 1812.) već živi u Varaždinu, a osim toga nije vjerojatno da se njegov jedan humor ne bi osjetio u našoj pjesmi da joj je on pisac. Tome humoru nema, dakako, ni traga, već strah, bojazan pred budućim danima.

¹⁸ *Antoljak*, o. c., 261., i *D. Pavličević*, Maksimilijan Vrhovac — Život i djelo (1752—1827) u knjizi *Maksimilijan Vrhovac*, Dnevnik — diarium, sv. 1., (1801—1809), Zagreb, 1987., LIX. — LX., bilj. 29. i 30.

da ni ujedinjene austro-ruske vojske, pa ni uz pomoć Engleza, ne mogu pružiti otpor francuskoj ekspanziji, prosrpsko i profrancusko raspoloženje na području Banije jača, a ideje slobode, jednakosti i bratstva razaraju postojeću društvenu strukturu i ustaljeni red. Utjecaj Mijokovića na ta skretanja još nije historiografski istražen, ali budući da je Mijoković rođen u okolici Kikinde, a Dositej Obradović u Čakovu, kraj Temišvara, oni su se morali poznavati. Obradović je još 1761. boravio u Petrinji, a 1778.—79. bio je učitelj talijanskog i francuskog jezika sinovcima mitropolita Vikentija Jovanovića Vidaka. Dositej Obradović je još 1789. objavio »Pesnu o izbavljeniju Srbije«, a 1804. »Pesnu na insurekciju Serbijanov«, te je 1806. preko Ljubljane, Petrinje i Siska otišao u Zemun šireći ne samo ideje prosvjetiteljstva nego i velikosrpsstva.¹⁹ Ideje slobode i bratstva, a osobito u svezi s kmetovskim oslobođenjem, vrlo rado prihvaća i hrvatsko pučanstvo, pa se već potkraj 18. stoljeća na području između Siska i Karlovca počinju osjećati elementi anarhije i neposlušnosti.

Kao svećenik Gorščak je djelovao spontano te je napisao pjesmu »Horvat Horvatom horvatzki govori«, snažnu izrazom i bogatu porukom, ali koja nije mogla zaustaviti Francuze da devet godina kasnije zaposjednu petrinjsku Banovinu, za njih već pripremljeno područje. Bila je prava sreća što Gorščak svoju pjesmu nije potpisao, jer ne bi preživio francusku okupaciju.

Budući da ta pjesma nije do sada objavljena onako kako je napisana, smatram da bi bilo dobro da se objavi izvorni i redigirani tekst Olge Šojat, na kojem sam također izvršila neke manje korekcije prema originalu.²⁰

Povijesno gledajući, može se ustvrditi da je Gorščak bio u pravoj panici pišući tu pjesmu. On u njoj istupa kao Hrvat i kao katolički svećenik, a piše je za katolike Hrvate na području gdje su oni ugroženi. Ugroženost se osjeća na više načina i na više područja, a osobito u tome što on »horvatzki govori«, služeći se kajkavskim jezičnim izrazom, kojim se tada u Petrinji i govorilo, s time da je srpsko pučanstvo u Petrinji i u okolici govorilo štokavski.²¹

Drugi svećenik u Petrinji bio je Marko Antun Horvatović. Međutim, on je bio Slavonac i štokavac, te je isključeno da je autor pjesme »Horvat Horvatom horvatzki govori.«²²

¹⁹ L. Čurčić, Dositej Obradović, *Jugoslavenski književni leksikon*, II., Novi Sad, 1984., 583—4.

²⁰ Tako, na primjer, O. Šojat i ranije F. Francev u zadnjoj kitici transkribiraju »Kad francuske muhe zlete«, a treba »Kad francuske muhe zle, te iz hrvatskih glav izlete . . .«, itd.

²¹ Srpski, narodni i ilirski jezik postaju u određenim vremenima sinonimi. Kroza sva tri naziva potiskuje se u prvom redu kajkavština kao nepodobna, loša, primitivna, nesposobna za iskazivanje složenijih duševnih misli. Budući da trgovci uglavnom nisu bili kajkavci, upravo oni traže unificirani jezik na širokom prostoru dunavskog toka od Budima pa do Karlovca, a to iskazuje i Šipuš u »Temeljima žitne trgovine«.

²² Marko Antun Horvatović je bio ranije plebanuš u blizini Požege, te je kao isluženi župnik došao u Petrinju i u Zagrebu 1804. objavio zanimljiv rukopis »Nacsin Lahglyi velikih lagyah i uz vodu, i niz vodu Putovanya«. Sa Šipuševom brošuroum ova knjižica čini cjelinu koja ukazuje na velike napore da se dunavski put otvori za veliku trgovinu. Međutim, ratovi, a i nedostatak kapitala, te kriza poslije rata 1814. ostavili su sve te namjere neostvarivima.

Horvat Horvatom Horvatzki govori

Moji dragi vszi Horvati!
ako josche jezť Horvati?
Nekuliko vutom dvoim,
da vech nizte, zkor' sze boim.

Horvati szu ztari bili,
koi drugi szu miszlili.
Szada vasse miszli blude,
ja sze boim, da zablude.

Leto vre deveto teche
da Franczuzi vzeli meche,
Vzeli puske y paganete,
porasli purgar', kmete.

Vzeli jeszu nek' orszage,
napunili szu biszage,
Vnogi purgar, kmet tuguje,
ar nyegovo vzeto mu je.

Szad Latinzka zemlya plache,
ar Franczuzom teske dache,
Morala je tusna dati
drugach hteli vsze poklati.

Austrianzka Lombardia!
kak papinzka Romania!
Sicilia! O Benetki!
gde szu vassi szad imetki?

Franczuzi szu vsze odneszli,
zlato, szrebro v Paris zneszli.
Czirke jeszu porobili,
O grehota! ozkrunili.

To zna dobro zemlya Krajnzka,
kakti takoj y Furlanzka,
Zna Korusko, Stajer chuti,
kak Franczuzi jeszu lyuti.

Siczilie Kraly nevoljen,
Sardinie be' vulovljen,
Segurnozti nebe v-Bechu,
Franczuzkomu glasz bil mechu.

Moji dragi vsi Horvati!
ako jošće jest' Horvati?
Nekuliko vu tom dvojim,
da već niste, skor' se bojim.

Horvati su stari bili,
koi drugač su mislili.
Sada vaše misli blude,
ja se bojim, da zablude.

Leto vre deveto teče
da Francuzi vzeli meče,
Vzeli puške i paganete,¹
poražali purgar' kmete.

Vzeli jesu nek' orsage,²
napunili si bisage.³
Vnogi purgar, kmet tuguje,
ar njegovo vzeto mu je.

Sad Latinska zemlja plače,
ar Francuzom teške dače
Morala je tužna dati,
drugač hteli vse poklati.

Austrijanska Lombardija!
kak papinska Romanija!
Sicilija! O Benetki!
gde su vaši sad imetki?⁴

Francuzi su vse odnesli,
zlato, srebrno v Pariž znesli.
Cirkve jesu porobili
o grehota! oskrunili.

To zna dobro zemlja Krajnska,
kakti takaj i Furlanska.
Zna korusko, štajer čuti,
kak Francuzi jesu ljuti.

Sicilije kralj nevoljen,
Sardinije već vulovljen,
Segurnosti nebe v Beču,
francuskomu glas bil meču.⁵

Herczeg beži iz Milana,
iz Tuskane, Parme; stana
Pape v-Rimu nisu dali
kakti Susnya odpelyali.

Hocheteli, ò Horvati!
od Franczuze' visse znati?
Iztinu Vam Horvat pisše,
poslušnete anda visse!

Kud Franczuzi god putuju,
povszud krivo vapuchuju,
Al' na haszen bas nikomu,
na veliku skod vszakomu.

Povem anda, moji nebore,
kaj Franczuzi szad govore,
Ti premiszli, kaj je pravo,
jel' zpametno, ali zdravo?

Oni vele: vsaka vera
da je prava, dobra mera.
Naj veruje, gdo koj hoche,
druga nima potreboche.

Je to pravo, ò Horvati,
govorenye? vam je znati,
Jedna vera je jedina,
to je navuk Božja sina.

And' Francuzi hote vzeti
vašu veru prav zatreti.
Vasz kalvine, luterane
vučinili; nut kam kane.

Da njihovo to mislenye
je, szvedochi vre chinenye;
Ar kadgoder szu hodili,
tako jeszu vuchinili.

Z-Czirkvih blago szu znosili,
zlato, szrebro poszvoili
Vsze kaj szveto, toszu vzeli,
na altar *senu* deli.

Kaj velite ó Horvati,
nato? Hochu povedati,
Ali nechū? Zkor' nemorem,
od salozti rech' nezmorem.

Herceg beži iz Milana,
iz Tuškane,⁶ Parme; stana
Pape v Rimu nisu dali,
kakti sužnja odpeljali.⁷

Hočete li, o Horvati!
od Francuzev više znati?
Istinu vam Horvat piše,
poslušnete, onda, više!

Kud Francuzi god putuju,
povsud krivo vupučuju.
Al' na hasen⁸ baš nikomu,
na veliku škod⁹ vsakomu.

Povem anda, moji nebore,
kaj Francuzi sad govore,
Ti premisli, kaj je pravo,
jel' spametno ali zdravo.

Oni vele: vsaka vera
da je prava, dobra mera.
Naj veruje, gdo kaj hoče,
druge nima potreboče.

Je to pravo, o Horvati,
govorenje? va je znati:
Jedna vera je jedina,
to je navuk Božja sina.

And' Francuzi hote vzeti
vašu veru prav zatreti.
Vas kalvine, luterane
vučinili; nut kam kane.

Da njihovo to mišljenje
je, svedoči vre činenje.
Ar kam goder su hodili,
tako jesu vučinili.

Z cirkvih blago su znosili,
zlato, srebro posvojili.
Vse kaj *sveto*, to su vzeli,
na altar su *ženu* deli.

Kaj velite, o Horvati,
na to? Hoću povedati
Ali neču? Skor' ne morem,
od žalosti reč ne zmorem.

Vendar, naj bu, poslušnete,
tersze nato oszupnete.
Ar to nigdar ni chujeno,
od Francuzov je vchinyeno.

Bosanztvo szu redovniku
z-ruk zgrabili, k-betesniku
Kad ga noszili. Na telovo
prigocheno takaj ovo:

Z-Proceszium kadszu isli,
konyaniki pred nyu zisli,
Redovnika raztirali,
lyudztvo domov pretirali.

Niti Masse, nit Zpovedi,
niti Bosje zapovedi,
Prestimaju, nit czirkvene;
pri Francuzeh vsze povene.

Vszaki sive, kak mu drago:
za zemelsko szamo blago
Zkerb imaju; kaj po szmerti
bude? nigdar sze neverti.

O Horvati Kerscheniki!
Kiste dobri Katoliki!
Kaj vi nato szad velite?
v-vassem szerdczu kaj miszlite?

Vnogi zmed vasz szu selyeli,
v-szerdczu ovak szu veleli:
Dab' Francuzi dosli szimo,
mi jedino to selimo.

*Nambu onda vszem zkup boyle
onda bumo nasse voyle,
Onda bumo vszi jednaki,
gozpon bude zmed vasz vszaki.*

*Mi szlobodni vszi budemo,
kmeti visse nebudemo.
Nit na delo, nit na tlaku,
odpuzte nam stivru vszaku.*

O moj chlovek! kaj govoris?
vere neznas, kaj tovoris?
Hodi z-menuum vu Francuzku
zemlyu, budeš videl guzku.

Vendar, naj bu, poslušnete,
ter se na to osupnete.
Ar to nigdar ni čujeno,
od Francuzov je včinjeno.

Božanstvo su redovniku
z ruk zgrabili k betežniku¹⁰
Kad ga nosili. Na Telovo
prigodeno takaj ovo:

S procesijum kad su išli,
konjaniki pred nju zišli.
Redovnika rastirali,
ljudstvo domov pretirali.

Niti maše¹¹ nit spovedi,
niti Božje zapovedi
Preštimaju, nit cirkvene;
pri Francuzeh vse povene.

Vsaki žive kak mu drago:
za zemelsko samo blago
Skrb imaju; kaj po smerti
bude? nigdar se ne vrati.

O Horvati kršćeniki,
ki ste dobri katoliki!
Kaj vi na to sad velite?
v vašem serdču kaj mislite?

Vnogi zmed vas su željeli,
v serdču ovak su veleli:
Da b'Francuzi došli simo,
mi jedino to želimo.

*Nam bu onda vsem skup bolje,
onda bumo naše volje.
Onda bumo vsi jednaki,
gospon bude zmed vas vsaki.*

*Mi slobodni vsi budemo,
kmeti više ne budemo.
Nit na delo, nit na tlaku,
opuste nam štivru¹² vsaku.*

O moj človek? kaj govoriš?
vere ne znaš, kaj tovariš.
Hodi s menuum vu Francusku
zemlju, budeš videl gusku.

Franczuzi szu vszi jednaki?
 purger, musi sziomaki.
 Gdo kaj imal, vsze mu vzeli,
 na bogečtvo vsze szu deli.

Purgar plati! tak govore,
 mora pako otovore.
 Ne pitaju, jel' premores,
 vse daj simo, kaj god zmores.

Purgari vszi hode boszi;
 kaj stimate, kaj mus noszi?
 Z-lame plascha, z dreva czoklye,
 tak nevolyni musch kloplye.

Marsse z-stale mu odpelya,
 vechga nazad nedopelya,
 Vzeme meszo, vzeme kruha,
 tak jeztvinu, kuczzi zkuha.

Goriczemu vsze poszeche,
 ako proszi chuti neche,
 Vino veli, ni za muse,
 oni nekaj za kruh plyuse.

Kajgod imas, nije tvoje
 veli Francuz, to je moje,
 Ja teb' morem vsze vuzeti,
 teb' obesit, z-kolom tretzi.

Ako pri kom novcze chuti,
 dojde, krikne: tiho suti!
 Skrinje tako y ormare
 vsze razbije, niss nemare.

Kajszegoder nyemu rachi,
 vsze pobere, poharachi,
 Nikaj chlovek neszme rechi,
 ako neche sze opechi.

Szloboschina to je vele,
 lyudzko blago medsze dele,
 Vsze jednako mora biti
 pravszze mora razdeliti.

On ki dela, ki nedela,
 hoche imat szvoga dela;
 Chudna ova je pravicza,
 poterla nyu kukavicza.

Francuzi su vsi jednaki:
 purgar, muži siromaki.
 Gdo kaj imal, vse mu vzeli,
 na bogečtvo¹³ vse su deli.

Purgar, plati! tak govore,
 mora pako otovore.
 Ne pitaju, je l' premores,
 vse daj simo, kaj god zmores.

Purgari vsi hode boszi;
 kaj štimate, kaj muž nosi?
 S slame plašča,¹⁴ z dreva coklje;¹⁵
 tak nevoljni mužek kloplje.

Marše¹⁶ z štale mu odpelja,
 več ga nazad ne dopelja.
 Vzeme meso, vzeme kruha,
 tak jestvinu, ku si skuha.

Gorice mu vse poseče,
 ako prosí, čuti neče.
 Vino, veli, ni za muže,
 oni nek, aj, za kruh pljuže.

Kaj god imaš, nije tvoje,
 veli Francuz, to je moje.
 Ja teb' morem vse vuzeti,¹⁷
 teb' obesit, z kolom tretzi.¹⁸

Ako pri kom novce čuti,
 dojde, krikne: Tiho, šuti!
 Škrinje taki i ormare
 vse razbije, niš ne mare.

Kaj se goder njemu rači,¹⁹
 vse pobere, poharači.
 Nikaj človek ne sme reči,
 ako neče se opeči.

Sloboščina to je vele,
 ljudsko blago med se dele,
 Vse jednako mora biti
 prav se mora razdeliti.

On ki dela, ki nedela,
 hoče imat svoga dela.
 Čudna ova je pravica,
 potrla nju kukavica!

Kaj to nye teska tlaka?
 nam tem terk^om vszaki plaka,
 Szloboschina, tvoje tusna,
 O jedinozt! kakszi rusna?

Nut! kak lepo vszi jednaki?
 kakov gozpon tu je vszaki?
 To je druga stivra, dacha,
 nego kaksze pri nasz placha.

Nut! Francuszi ako dojdu?
 po zlu onda vszi zkup proidu,
 Plemeniti, purgar', kmeti,
 Francuzi hte vsze nyim vzeti.

Vi budete neverniki,
 ter nikakvi katholiki,
 Prejde vera, Bog, y Dussa,
 da po szmertⁱ pakla kussa.

Tak Nedelye, kak y Szvetek,
 preide zkupa y imetek,
 onda bute pravi susnyi,
 mal' veszeli, vszigdar, tusni.

Szad istinu chuli jezte?
 ako szamo glyuchi nezte?
 Kakvi bute szlobodnyaki?
 kako bute vszi jednaki?

Dragi moji! vszi jednaki
 nigdar bili lyudi; vszaki
 Ovo more vszaki znati,
 razum more pokazati.

Negdo gozpon mora biti:
 drugach kmet' nebudu sziti,
 Gozpon daje kmetu zemlyu,
 zat' gozpoda tlaku jemlyu.

Moj kmet! Zemlya nije tvoja!
 gozpon veli: Zemlya moja!
 Moja zemlya tebe hrani,
 od nevolje, glada brani.

Povech meni moj Stephina!
 Ivek, Matek, y Gyurina!
 Kiszte ovde, govorete,
 odgovorit, ak' morete?

Kaj to nije teška tlaka?
 nad tem terk^om vsaki plaka.
 Sloboščina to je tužna:
 O jedinstvo! kak si ružna!

Nut! kak lepo vsi jednaki?
 kakov gospon tu je vsaki?
 To je druga štivra, dača
 nego kak se pri nas plača.

Nut! Francuzi ako dojdu,
 po zlu onda vsi skup projdu.
 Plemeniti, purgar', kmeti,
 Francuzi hte vse njim vzeti.

Vi budete neverniki,
 Prejde vera, Bog i duša,
 ter nikakvi katoliki.
 da po smerti pakla kuša.

Tak nedelje, kak i svetek,
 prejde skupa i imetek.
 onda bute pravi šužnji,
 mal' veseli, vsigdar tužni.

Sad istinu čuli jeste,
 ako samo gljuhi neste.
 Kakvi bute slobodnjaki?
 Kako bute vsi jednaki?

Dragi moji! Vsi jednaki
 nigdar bili ljudi; vsaki,
 Ovo more vsaki znati,
 razum mora pokazati.

Negdo gozpon mora biti:
 drugač kmet' ne budu siti.
 Gospon daje kmetu zemlju,
 zat' gospoda tlaku jemlju.²¹

Moj kmet! Zemlja nije tvoja!
 gospon veli: zemlja moja!
 Moja zemlja tebe hrani,
 od nevolje, glada brani.

Poveč meni, moj Štefina!
 Ivek, Matek i Đurina!
 Ki ste ovde, govorete,
 odgovorit ak' morete?

Ak' ti gozpon zemlye neda?
 kaj bu anda z-tebe teda?
 Gde bus onda oral, koszil,
 kaj bus? odkud k-hise noszil.

Nebus imal hise, hleva,
 kamo chlovek, marsse deva;
 Nit kokossi, nit pischeta,
 niti bolje szad za kmeta?

Anda tlaka je pravichna,
 nit vu nichem ni krivichna,
 Gozpon z-gruntom kmet' zdersava,
 prav je, da kmet tlaku dava.

Das gozponu, kajszi dusen,
 zato vendar niszy susjen,
 Kaj pridelas, to je tvoje
 al' na mere, al' na broje.

Ak' letina je zlochezta?
 ako kmetu kruha neszta,
 Gozpon kmetu tak' pomore;
 jeli tako moj nebore?

Pod Francuzom nebu tako,
 nego tesko, vszakojako,
 Niti hisa, nit tratina,
 nebu tvoja, nit szlanina.

Niti oreh, niti szliva,
 koja zrazte v-sume gliva,
 Niti hruska, nit jabuka,
 nebu tvoja. To bu muka.

Anda dragi vszi Horvati!
 vre morete dobro znati,
 Kakva szrecha na vasz chaka,
 ak' Francuzka dojde saka.

Na stran anda, Francuzia!
 ar vidite, kako zija,
 Ako dojde, vas požere,
 ar lahko mu je prez mere.

Ja, ki komaj visse dissem,
 vszem Horvatom ovo pissem,
 Anda zkupa zakriknimo!
 ovak Boga oproszimo:

Ak' ti gospon zemlje ne da,
 kaj bu anda z tebe teda?
 Gde buš onda oral, kosil,
 kaj buš? otkud k hiže²² nosil?

Ne buš imal hiže, hleva,²³
 kamo človek marše deva.
 Nit kokoši, nit piščeta;
 ni li bolje sad za kmeta?

Anda tlaka je pravična,
 nit vu ničem ni krivična.
 Gospon z gruntom kmet' zdržava,
 prav je, da kmet tlaku dava.

Daš gosponu, kaj si dužen,
 zato vendar nisu šuženj.²⁴
 Kaj prideláš, to je tvoje,
 al' na mere, al' na broje.

Ak' letina je zločesta,
 ako kmetu kruha nesta,
 Gospon kmetu tak' pomore;
 je li tako, moj nebore?²⁵

Pod Francuzom ne bu tako,
 nego teško, vsakojako.
 Niti hiža nit tratina
 ne bu tvoja, nit slanina.

Niti oreh, niti šliva,
 koja zraste v šume gliva,
 Niti hruška nit jabuka
 ne bu tvoja; to bu muka.

Anda, dragi vsi Horvati!
 vre morete dobro znati,
 Kakva sreča na vas čaka,
 ak' francuska dojde šaka.

Na stran anda, Francuzija!
 ar vidite, kako zija.²⁶
 Ako dojde, vas požere,
 ar lahko mu je prez mere.

Ja, ki komaj više dišem,
 vsem Horvatom ovo pišem.
 Anda skupa zakriknimo!
 ovak Boga oprosimo:

ConCeDe nobis paCeM!

ConCeDe nobis paCeM!²⁷

Anda Bose, daj nam mira!
vre nasz tabor v-zlo zatira,
Vre je dosta zla, nevolje,
oh da b' bilo zkoro bolje!

Anda, Bože, daj nam mira!
vre nas tabor v zlo satira.
Vre je dosta zla, nevolje,
oh, da b' bilo skoro bolje!

Kad' Francuzke muhe zlete,
ih horvatzkeh glav izlete,
Anda ztoprav dobro bude,
tak zpametni pravo szude.

Kad francuske muhe zle te
iz hrvatskeh glav izlete,
Anda ztoprav dobro bude,
tak zpametni pravo szude.

K-letu od vezdassnyega Tabora.

K letu od vesdašnjega tabora.

(Novi kalendar za 1801., štampano u Novoselčevoj štampariji)

1 bajunet — 2 država — 3 vreća — 4 Austrijsku Lombardiju Napoleon je osvojio s Marmontom 1796. Već 28. travnja 1796. izgnan je i sardinijski kralj Viktor Amadej. Za vrijeme drugog Direktorijuma u proljeće 1799. stvoreno je na području Italije niz vazalnih republika. Austro-ruska ofenziva u ljeto 1799. godine značila je kratak predah. Nakon bitke kod Maregna 14. srpnja 1800. Austrija je ponovno morala potvrditi mir u Campo Formiju iz 1797. godine i priznati novi poredak. — 5 Misli na bitku kod Maregna, 14. srpnja 1800., gdje su Austrijanci potučeni. — 6 Herceg Ferdinand (1769.—1824.) — 7 Papa Pio VI. (1717.—1799.) pružio je otpor francuskim idejama i odbio priznati Constitution civile du clergé, što je dovelo do francuskog zauzeća Avignona i Venaissina. U 1798. zauzeta je i Andeoska tvrđava, a papa je zatočen u Valanceu, gdje je i umro. Morao je platiti Napoleonu kontribuciju od 30.000.000 franaka. — 8 korist — 9 šteta — 10 bolesnik — 11 mise — 12 porez — 13 na siromaštvo — 14 ogrtač — 15 cokule, drvene cipele koje jako lupaju — 16 marvu, stoku — 17 oduzeti — 18 mučiti na kolu, tj. svezati čovjeka na kolo pa okretati — 19 Od riječi Rac (Srbin) izraz »račiti«, tj. što se god hoće Srbinu. — 20 tjeranjem, ono što se utjeruje — 21 uzimati — 22 kuća — 23 staja, štala — 24 rob — 25 neborac, tj. kmet, koji se ne bori — 26 Ovdje upotrijebljen izraz za otvorena usta zvijeri koja ima nezasiťnu težnju za gutanjem. — 27 Molimo te Bože mir.

4.

Zapis »Za spomeneke« iz 1814. godine. I ovaj zapis nije potpisan, ali ga možemo gotovo sa sigurnošću pripisati petrinjskom župniku Josipu Gorščaku. Vrijeme francuske vladavine u nekim našim krajevima u historiografiji se suviše idealiziralo, pa u tome samo Drago Roksandić čini pomak naprijed opisujući velike probleme koji su se javili u organizaciji društva i njegova normalnog funkcioniranja.²³ Nagli i »oduševljeni« povrat u staro stanje u kolovozu 1813. pokazuje da je narodu »Vojne Hrvatske« bilo svega dosta, usprkos izgradnji ceste Petrinja — Kostajnica i sadnji lipa ilirki u Petrinji te pretvaranju vinograda u žitna polja. S vremenom se loše zaboravilo, na što je vjerojatno utjecao dvadesetogodišnji nered koji je

²³ D. Roksandić, Vojna Hrvatska — La Croatie militaire. Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809—1913), I.—II., Zagreb, 1988.

vladao na Baniji za vrijeme oslabljene Austrije od 1790. do 1809., pa se politika čvrste ruke počela pamitati kao povratak k stabilnosti, a osim toga oficirski kadrovi iz redova krajišnika, iako su služili Napoleona, preuzeti su bez ikakva kažnjavanja ili istrage ponovno u austrijsku vojsku, koja ih je još trebala za dovršenje ratova s Napoleonom, pa se vrijeme velikih ratova pamtilo po »ratničkoj slavi« pojedinaца još čitavo 19. stoljeće.

Međutim, posve drugačije to vrijeme doživljava petrinjski župnik. Ono što je on najavio u svojoj pjesmi 1800. oživotvorilo se. Francuzi su izmijenili dotadašnji odnos vlada prema vjerama i sve vjere izravnali, što nije išlo bez otpora ni pape Pija VI. ni pape Pija VII. Ali u vrijeme stvaranja Ilirskih pokrajina i Croatie militaire 1809. ta je već borba dovršena na papinu štetu, pa je katolička vjera južno od Save slabila, a favoriziralo se i jačalo pravoslavlje. Vladika Mojsije Mijoković iskoristio je činjenicu što je njegov prethodnik Vidak osnovao 1802. klerikalnu školu u Plaškom, koja je 1804. ojačana otvaranjem »slavenosrpske škole«. U vrijeme Mijokovića pravoslavlje na području »Vojne Hrvatske« bilo je ujedinjeno, pa je srpstvo postalo sinonim za pravoslavlje. Mijoković je iskoristio ravnopravnost vjera za vrijeme Francuza, a i to što je karlovačko vladičanstvo imalo u tom vremenu potpunu samostalnost, te nije potpadalo ni pod srijemsko-karlovačku mitropoliju, pa je pravoslavne svećenike postavljala francuska uprava u Karlovcu u dogovoru s vladikom Mijokovićem. Mijoković je pod svojom vlasti imao kostajničku, karlovačku, riječku i gospičku intendanturu pa je, dobivši punu podršku Marmonta, dobio i sredstva za nove svećenike, a u planu je bilo i organiziranje deset »ilirskih osnovnih školah«. Rezultat je bio za katoličanstvo katastrofalan. Dok su prije dolaska Francuza na području Banije i Korduna bile 133 parohije, poslije njihova odlaska bilo ih je 150, s time da je svaka pravoslavna parohija imala mnogo više svećenika.²⁴

I u Petrinji je 1810. otvorena srpska škola u kojoj je učitelj istodobno bio i pravoslavni svećenik, a od 1812. godine »maire« vodi i maticu rođenih, umrlih i vjenčanih, pa katolički svećenik i za svoje vjernike gubi osnovnu funkciju i materijalna primanja. Treba istaknuti da se sve to odvija uz poziv na vjersku toleranciju, jer je konkordat s papom Pijom VII. iz 1801. već razvrgnut, pa je za katoličke vjernike francuska vlast i odlučujuća instanca.

Vjerska tolerancija i slobode od starih poreza nisu oslobodile pučanstvo od kuluka. Sačuvani su podaci da je samo u 1812. godini za cestu Petrinja — Sisak dano 18.200 dana ručne i 14.400 dana zaprežne rabote, a za Levantinsku cestu, tj. za onu prema Kostajnici 28.441 dan ručne i 34.580 dana zaprežne rabote, u godini prije i više, pa su za cestu Karlovac — Kostaj-

²⁴ *Roksandić*, o. c., I., 252.; *M. Grbić*, o. c., III., 263. Vladika Mojsije Mijoković (Josefovo kod Kikinde, 1770. — Plaški, 1823.) odlično je poznao područje Vojne krajine, jer je tu djelovao tridesetak godina. Zanimljivo je da je i Mijoković bez ikakva potresa prebrodio vraćanje La Croatie militaire pod vlast austrijskog cara, te da mu je čak dopušteno da 1820. godine otvori u Karlovcu i bogosloviju. Sve je to djelovalo na jačanje pravoslavlja ali i da se »ilirske« ideje iz vremena francuske revolucije ne zaborave, te desetljećima slabe i razbijaju hrvatsko društvo na ovome miješanom području, služeći se nekad ilirskom, nekad narodnom, nekad južnoslavenskom, a nekad i čisto srpskom terminologijom.

nica odrađena 45.303 dana ručne i 59.958 dana zaprežne rabote.²⁵ Nije moguće utvrditi ni koliko je Petrinjaca »dignuto« za rat u Rusiji, ali da ih je među onih 100.000 bio velik broj nema nikakve sumnje. Posljedica toga su neobrađena polja, siromaštvo i razne druge nedaće.

Nesumnjivo je da je francuska vlast počela kao osvajačka i da je završila kao osvajačka, uz određene gradacije u raznim vremenima. Postvaljnje pukovnika konta Tromelina za vojnog zapovjednika u Petrinja bio je — kako to potvrđuje i zapis Josipa Gorščaka — izvanredno dobar taktički potez francuskih vlasti, jer kao francuski kont i bivši emigrant Tromelin je bio vrlo umjeren u svom ponašanju iako to nije mogao biti i u zahtjevima.

Nagli i brzi prijelaz krajišnika na svoju staru stranu, tj. uz Austriju 1813. godine iznenadio je francuske vrhove, ali ne i austrijske vlasti, koje su već u ranom proljeću 1813. započele pripreme za obnovu svoje vlasti u Ilirskim pokrajinama, a pri tome su važnu ulogu odigrali, dakako, krajišnici, koji su nakon rata u Rusiji nastojali promijeniti stranu. Austrija je računala stoga i s narodnim ustankom u Ilirskim pokrajinama, koji je trebalo podignuti uz vanjsku pomoć križevačkih, đurđevačkih, gradišćanskih i brodskih bataljuna, a na poticaj general-majora Laval Nugenta, no do toga i nije došlo, jer je preuzimanje završeno mirno. Na svoj osebniji način Gorščak navodi da su austrijske snage prešle Savu 11. kolovoza 1813. godine i da je narod Petrinje svoje oslobođenje dočekaao radosno i »s velikom pompom«.²⁶

Gorščakov zapis »Za spomenek« svakako je izvorni. Poznaje ga i Stjepan Antoljak, a pripisuje ga petrinjskom župniku kojemu ne navodi ime.²⁷ Velika je šteta što nemamo rukopis tog zapisa, koji je objavljen u petrinjskom listu *Banovac* u jesen 1907. i tu u transkripciji tadašnjega petrinjskog župnika Nikole Kamenara.²⁸ Bila je prava sreća da je Kamenar bio kajkavac i da je bio osjetljiv na politička zbivanja, odnosno na pisanja nekog »Kordunaša«, koji je u *Banovcu* potkraj lipnja 1907. počeo objavljivati crtice iz Napoleonova života, glorificirajući i Napoleona i njegovo vrijeme i njegove zasluge za petrinjski kraj. Taj Kordunaš je pisao: »Napoleon, car francuski, koga povijest punim pravom prozva 'Velikim', bijaše izvanredni ljudski pojav svih vjekova: malen tijelom, ali osobito velik duhom, smion, poduzetan, bistroum, bezobziran, samovoljan, u boju neustrašiv, začarani — reć bi junak dvaju vjekova. Sudjeno mu bilo, da Francusku podigne iz kala, da ju oslobodi propasti, da Evropi pribavi mira, da pravici prokrči put i utrenikom navede krieposti ljudske, e da spasi Francusku, a Evropu izbavi silnih to vjerskih, to socijalnih i inih neprili-

²⁵ Roksandić, o. c., II., 76. i 79.

²⁶ Roksandić piše da su Austrijanci prešli Savu 18. kolovoza 1813.

²⁷ S. Antoljak, o. c., 218—9.

²⁸ *Banovac*, 39., 28. IX. 1907.; 40, 5. X. 1907.; 41, 12. X. 1907. — Uspomene iz francuske revolucije u Petrinji. Nikola Kamenar (Vrbovec, 27. siječnja 1863. — Petrinja, kolovoz 1920). Zaređen 1885. Bio kateheta u Zagrebu, Varaždinu, na liceju u Zagrebu 1894.—1905. i tada dolazi u Petrinju za župnika. (*Ravnopravnost*, 27., 3. VII. 1920.)

ka.«²⁹ Glorificiranje osobina koje nisu za pohvalu u katoličkom svijetu, osjećajući vjerojatno i u svom vremenu posljedice promjena izvršenih u doba kada je Petrinja potpadala pod francusku upravu i nanovo aktiviranih u djelatnosti hrvatsko-srpske koalicije, potaknulo je župnika Kamenara da objavi »Uspomene iz francuske revolucije u Petrinji«, koje započinje ovako: »Prekopajuć stari župni arkiv, naišao sam na neke interesantne crtice iz vremena francuske revolucije, koje sam po želji prijatelja izvadio i evo priopćujem u istom narječju, kako je u originalu, samo sam promjenio pravopis.«³⁰

Ovaj tekst donosimo također u cijelosti iz spomenutih novina:

»*Za spomenek.* Druge jesu knjige, koje iz francuzke punte sledeće dugovečne smutnje i tabore¹ ispisuju, ja samo nekoja ovdje za spomenek poslednikom mojim ostavljam.

Dugo vremena nezadovoljnost francuzkoga kraljevstva bila je kakti vu perhavki,² iz koje izišel je ogenj živi, raširil se plamen ni samo na bližnje nego i na dalešneje varoše, orsage³ i kraljevstva, potlam kam leta 1793. kralja svoga Ludovika XVI.⁴ i kraljicu Antoniu,⁵ kćer Marie Terezije,⁶ Austrianske cesarice i vugerske kraljice, belodano na placu po henkarskom orndelju gilotini vumorili su i razglasili, da ne budu već kralja imali, neg da budu vsi jednaki i slobodni.

Kak su se med sobu Francuzi ražali,⁷ odurno je spominati. Jedni za kralja stali su, drugi za slobodno kraljevstvo: *pro republica*. Ter jeden drugoga za svoga nepriatelja deržal je.

Robespier⁸ bil je najkervoločneši, koga su si bili za pervoga poglavara postavili, ali kajti i ov vu sumlju je došel, da bi se rad kraljem vučiniti pod henkerski meč *gilotinu* je dospel, kak skoro vsi, koji kralja i kraljice smerti vzrok bili su. Nad špotljivo⁹ prelejanum kervjum za fartiti¹⁰ se podignul se je prvi dvor Austrianski.¹¹ Ali naopako štimal je,¹² da ali ova punta z malicom¹⁵ vtišiti se bude mogla, ali da si stroške prišpara, mal broj soldatov proti njim izišel je, koji od složneh vu punti nazad hićeni pobeći su morali. Ovak dobili su Francuzi priliku još bolje povekšati vojsku, koju za onda ravnal je Barras¹⁴ (Barras bil je pri Conventu prvi poglavar Director), Bonaparte¹⁵ pak bil je leutenant, i pri Tulonu ime si je vćinil leta 1785.¹⁶ Prez dvojbe pod izlukum ovum da budu vsi jednaki i slobodni pod zastave njihove genuli su kakti pčele na med, i zbog spomenute prevare nisu našli jake dosta pačke za dalje dojt zgoro kam su i sami hoteli, kajti su znali Francuzi namamiti priproste z farbom sloboščine, da budu vsi jednaki. One pak, koji se za vućeneše derže (kak su gospoda) z farbom vupelanja nove vere i zakona. Za to vsu vlast zgoro i naredbu duhovničku pretergnuli su.¹⁷ Kalendar turskomu¹⁸ jednak napravili, z ovum samo razlukum, da namezto petka nedelju, i 5. čez celo leto svetkov najmre: novo leto, zastupljenje Kristuševo, Veliku mešu (ar 15. dan augusta Napoleona dan z velikum pompum obderžaval se je), vsih sveteh, i narodjenje Kristuševo. Vuzem i Trojaki prez toga

²⁹ Banovac, 26.—29., 28. VI.—20. VII. 1907.

³⁰ Banovac, 39., 28. IX. 1907. Ovaj prijatelj bi mogao biti i prof. dr. Rudolf Horvat, koji je do te godine radio u Petrinji.

na nedeljni dan padaju, obderžavati dopustili su. Anda svetke i poste pogazili su: sakramente iste, kakti spoved za nepotrebnu deržali su. Venčanje pak, da se od svetske vlasti izveršava, naredili su. Dapače vu oni purti niti kerztiti nisu dopustili i vnoga deca nekerštena su ostala.

Ove zanke bile su tomu prilične, da su prave svoje nepriatele pod svoje krove i deržave dolje iti pustili neumni, koji samovoljno i prez vsake vere i zakona živeti hoteli su, ter takovih našel se je vekši broj gospode nego priproztih, tak vu Austrianskom kak i vu drugih kraljevstvih i hercegovinah kerščanskih.¹⁹ Cilj Francuzov bil je predobiti Angliance, ali kajti z ovemi nikaj opraviti²⁰ nisu mogli na vodi, vse kaj je na suhom pod svoju zapoved hoteli su postaviti, i zaisto (potle vučinjene sreče vu Italie)²¹ vu Aegipt su bili vlezli,²² ondi vnogo robstvo vučinili, otkud su se nazad zato povernuli, kajti im je na novo od Austrianske strane rat bil naveščen. Od 40.000 komaj 8.000 z Bonapartum povernulo se je (Povernul se je iliti nazad došel Bonaparte iz Aegiptuma leta 1799. vu oktobru i vučinili su ga za pervoga Consula,²³ i leta 1802. vu augustu napravili su Bonapartu i njegove naslednike Consule nepremenljive, to jest do smerti).²⁴ Sada vu Parizu senat Bonapartu za Generala je postavil, koji vre pri Marengo glasovitoga se je včinil.²⁵ I vuzeli su Francuzi Italiju, Rim i vse papinske deržave i papu istoga starca pod reštom odpelali. Piuša VI,²⁶ koji vu reštu i vumer je. Ako taki pak Austriancom Rusi z 40.000 na pomoć su bili²⁷, nisu vendar preprečili da Francuzi Schveier i Tirol ne bi vuzeli i vu Beč došli leta 1805.²⁸ Ter s tim laglje, kajti Izborniki (Electores, Churfürsten) vsaki za se iliti posebni mir s Francuzi včinili su, dapače Bavarski osebujno Francuzom je pomagal²⁹. Med ostalemi takaiše kralj praizki vsebni mir je načinil, ali su vendar i na njega Francuzi navalili, da ni dehnuti ni mogel, a nijedna zemlja od Francuzov ni tuliko terpela, kak praizka.³⁰ Mogla je takaiše šegovost³¹ francuzka namamiti španijolce, da su s njimi deržali proti Angliancem, ali su metem toga pogubili ladje i nekoja medymorja³²

Francuzi pako kakti vu imenu pomoći vu španjolskom soldate svoje deržali su, ter malo potle Napoleon brata svoga Josefa za kralja iz Neapolitanškoga včinil je španyjolskoga, (v)vlastovitoga pak kralja španijolskoga po prevari Francuzi pod rešt svoj jesu odpeljali.³³

Ako taki pak Joseph vre vu Madridu stolizu svoju bil je postavil, pod francuske ramanje³⁴ nikad se nisu pustili, nego po nagovorih i popeldih redovnikov (osebujno fratrov) branili su se i zadnič leta 1813. vse Francuze iz kraljevstva svoga pretirali su i preko granice prešli.

Napoleon je tak znal senata obernuti, da ga je i za cesara oglasil (leta naime 1804. 2 decembra i po papi Piušu VII.³⁵ namazan je) i za takvoga spoznali su i druga kraljevstva, samo Angliane ne niti moskovitski cesar Aleksander³⁶ do leta 1809.³⁷

Potle smerti Piuša VI. ni dugo prazna stala stolica Papinska. Izabran je Piuš VII. vu Benetkih, koji vu Parizu potle Napoleona kakti cesara Francuzkoga korunil i namazal je leta 1804. Ni po tom pak vnogo dugo vremena prešlo, da i ovoga papu iz Rima dignul je. Napoleon i po francuskih varoših pelati dal je i 6 let vu reštu deržal je, naime do leta 1814. Marcijuša meseca Napoleon ni samo cesar francuzki nego vre i kralj od Italie bil je. Vice-kralja pak postavil je od Italie pastorka svoga Eugena Beauharnais, koji je vzel kčer Bavarskoga kralja³⁸

Jožefa brata svoga načinil je kraljem neapolitanskem leta 1806. 15. Februara. Ludovika pak brata svoga načinil je kraljem od Holandije leta 1806. 24. maja. Jožefa iz Neapolitanskoga včinil je kraljem španjolskem leta 1806. Istoga leta pak 1808. 15. Juliuša velikoga Hercoga od Beyg i Cleva, svaka svoga Joachima Murat včinil je prenesti za kralja vu Napulju³⁹.

Leta 1809. vre 1. Januara naredbu je včinil i zapoved poslal vu Španjolsko, da se Cavaleria⁴⁰ od onud digne, kak da bi zadosta ondi kerme⁴¹ ne bilo. Znal je pak Napoleon, da na Austrianskoga cesara vudrit hoče i vre vu aprilu tukli su se, dalje i dalje nutri išel dok je 12. Maja Beč predati moral leta 1809.⁴²

Ali i potle više batalji⁴³ deržali su, koje vse na sreću Francuzov opale se, i časom prestali su biti od vojuvanja, zadnjič včinili su mira i potpisali 17. dan oktobra 1809.⁴⁴

Po ovi pogodbi zvun drugih varoših i deržavih ves kotar do Save Francuzom je dopal i zval se je Illyrium. Kraina ostala je kak je bila Militar, drugi pak bili su pod Provincial. Ovo vreme mi vsi, koji smo z ove strane Save bili smo pod Senjsku Biskupiu, nit nam je bilo slobodno vu Zagreb pisati⁴⁵. Z pervine vendar Vikariuša Generalema imali smo Kanonika Reverendissimum Joannem Prevendar, koi nekuliko vremena vu Pokupskom je stal, ali kajti mu Francuzi nikaj dati nisu hoteli, odišel je nazad vu Zagreb⁴⁶. Vu oktobru taki pogodba cesarov pri armadi razglasila se je i Krajaščani naši došli su prez oružja domom.

Vu mesecu Novembru vre došli su simo ove strane gledat intendanti i pollicije komendanti žandarmiste i Oberster Tromelin, koji i ostal je pri ovom Regimentu do leta 1812. i onda odišel je k armadi proti Rusom.⁴⁷

Bog je dal, da ovd i nismo imali drugih officirov ali soldatov francuskih zvun 3 ili 4, drugi su bili vsi domorodni.

Marmonta bil je Herceg od Raguse i Gubernator Illyriuma i leta 1810. Z velikum pompum⁴⁸ došel je bil vu Petrinu i obhodil je Granicu. Francuzi veliki broj soldatov deržali su vu Švajcu, Tyrolu, vu Praizkom, Bavarskom i Saksonskom orsagu. Svaki Kurfürst Francuzom na pomoč dati je moral stanovit broj soldatov, i cesar Austrianski 40.000, ter su se podigli Francuzi z velikum silum proti Moskvu leta 1812.

Akotaki pak Austrianski cesar Franc⁴⁹ spomenuti broj soldatov proti Moskovom dati je moral, Moskovom vendar škodeti nisu hoteli, i Moskovi nje taki za svoje priatelve deržali su. Francuzi veksu stran Poljske na svoju ruku uzeli su.⁵⁰ Ali je Bog Napoleonu pamet zmutil, da niti kaj počivajuć vu Moskvu je doletel, od obladanjih oholih ni drugo mislil, neg da si i ovd i ime vekovito vučini, vučinil si je zadnjič ime vekovito, ali sebi na sramotu, ar Moskovite sami ov glasoviti varoš više neg na 500 mestih dali su zapaliti, da nepriatelji niti stana niti hrane ne bi dobili.⁵¹ Ovo je Rusom na ruku izišlo, ar prez hrane i odeče Francuzi budući vu najoštreši zimi vu onom mestu tak su se fundali⁵², kakti kobilice, koje nagel veter vu vodu zatira ali sneg iznenada pokrie. Jakši slabiega je vukal i slekel da se obleče, i meriva tela od glada jeli su. Vu ovi priliki pogubili su Francuzi konje, kola, štuke⁵³, oružje, kassu i dare koje je Napoleon bil ponesel, da podelji med one, koji se budu bolje deržali, dapače i korunu z kojum je hotel Poljskoga kralja koruniti, ali sebi na glavu postaviti. Gladne onda i od zime premerznute lako su tirati mogli

Moskovi. Ni moguće, da je četvrta stran utekla, med kojemi i Napoleon preopravljen vu husarsko odelo dan i noć na sanih bežeč komaj⁵⁴ je vušel.

Leta 1808. 2. februara došli su Francuzi vu Rim. General Miollis⁵⁵ pisal je Papi lista, da bi mu dopustil z svojemi soldati čez Rim vu Neapol prejt, kamo iti mora; dopustil mu je. Ali su se Francuzi vu Rimu vugnjezdili, proti Papinskom Palacu štuke gotove deržali ako bi se gdo suprot staviti podufal i varoš va varošem uzeli, dok su ves papinski stališ pod svoju vlast postavili.

Papu Glave Cirkve tako pod stražum deržali su, Contributiū od njega potrebuvali i trucali za čast, stališe svoje iliti deržave Francuzom resignera. Namestnik Kristušov jakost i rasvećenje imel je i vu stalnosti istine kakti jaka pečina ostal, i koražno proti Napoleonu i njegovem vu takvom poslu pomočnikom i naslednikom prokletstvo podpisal i na 4 mestih razglasil 16. dan Martia 1808⁵⁶.

Ni bilo to Francuzom zadosti, da papu vu Rimu pod reštom deržali su nego taki vu Juniušu General Miollis z svojemi soldati po noći došel je vu Palac papinski, razbil vrata, gdi je veliki pastir počival i ondak kak je za onda najden vu robstvo uzet, niti je smel papa slugu koga zvati, niti oprave kaj sobum vzeti — zvan one, koju je poleg sebe on večer na stolec postavil i ovak suženj je odpeljan ter 13-ga Juliuša vu večer došel je vu Genuu, potle iz Avignon vu Nizzu i zadnič vu Savonu, jedan mali pečinasti varašinec dopeljan je, gdi više neg 3 leta sam samcati od 11 gensd'arms kak ti grabantov čuval se je, doklan leta 1812. vu Paris, ali Fontainebleau odpeljan ni bil. Kuliko ovdi terpel je poglavar sveti izpisuju druge knjige, ovdi naj bu zadosta reči, da mu tinte i pera deržati prepovedalo⁵⁷ se je — na to samo pobožni pastir rekel je — Boju se ljudi moga pera, a neboju se Boga.

Ali vekše od Napoleona bilo je pregonjanje⁵⁸, da je potrebuval od Pape, da naj se svoje deržave odreče i stolicu svoju vu Parisu postavi, gdi 2,000.000 livri penziū bude dobival. Da na Concordat podpiše, koga Papa za pogibelnoga je spoznaval, i da se Biskupi od Pape neposvečuju⁵⁹. Drugač pak Papinsko življenje je vu pogibeli, i da Napoleon z svojem od katoličanske vere odstupit hoče. Ovo isto leto, kada Napoleon najbolje proti Papi, proti veri je vojuval, ovo isto leto, najmre 1813. razvestil⁶⁰ je Bog kralje kerščanske, da su se složili proti Napoleonu Cesar Moskovski i Austrianski, kralj Prajski, Bavarski, Švecki i Neapolitancki, koji pretirali su Francuze srečno preko Rajne, i vu Martiušu leta 1814. vre Kozaki bili su okol Pariza⁶¹, kaj videči Napoleon, da ga vseh vu Francuzkih deržavah skriti ne more, odpustil ga je, i vre vu povratku svoju vu Rim bil je Papa vu Nizzi 10. Martia 1814. kadi ga je Princessica Paulina, sestra Napoleonova, pohodila.

Vu Modenu došel je 29. Martia. Vu Bologniu pa 31. Martiuša. Kralj Napolitanski⁶² zbog srečnoga oslobođenja pervoga Poglavara Cirkve zapovedal je po vseh svojih deržavah Te Deum Laudamus obderžavati 5. aprila 1814.

Po Biskupe pak naše i kraljevstva austrianskoga za ovo veselo obderžavanje imenuvan je 1. dan Majuša, koji ravno na dan nedelni dospel je⁶³.

Čudnovato je ovo: Vu kojih mesecih leta 1813. najbolje naeviral je Napoleon, da Papa naj resignera i krivi Concordat podpiše ove iste mesece leta 1814. vu največšu stisku zatiran je bil, i vu onom istom Palacu, gdi je Papu kakti sužnja deržal, Napoleon je sužanj postal, naime vu Fontenebleau i 11.

Aprila 1814. potpisao određenje na kraljevstvo Francuzko i latinsko za svem odvetkom svojim. Ovak pogubio je Napoleon korunu i scerpter i odpeljan je vu Elbu sužanj vekivečni.⁶⁴

Leta 1813. 11. dan Augusta prešli su Austrianski soldati prek mosta Savskoga hvala Bogu za osloboditi Illyrium, jedna strana proti Karlovcu druga proti Laibachu tretja na ovo 2. bansko regimento razdelila se⁶⁵. Kajti pakniti ovdi ni bilo Francuzkih officirov nikakvih zvan domorodnih, tak z veselyem i velikum Pompum prieti su bili officiri i Magistrat z svojum zastavum i Regimentskum Mužikum, dočkali su je na mostu Kupskom i zajedno z njimi su došli ovdi na piac ter z zvoni i mužari pozdravljeni su na znamenje radosti.

Vsi soldati dobili su poštnu hranu i napitek, na koje 6 vož⁶⁶ vina razdeljeno je. Ovak vu miru 1. i 2. Regiment priet je.

Ali kaiti vu Ljubljani bilo je Francuzkih officirov i soldatov, ondi se prez prelevanja kervi dugo predati nisu hoteli i ovdi viteških naših officirov nekuliko poginulo je.

Vice kralj Eugen Beauharnais Italiju dugo je branil i kad je več videl da se z Francuzkum armadum zjediniti ne more predati se je moral.

Nota Bene. Da Dapoleon koronu svoju ztim bolje bi včerstil i vlast svoju raširil z privolenyem žene svoje Josefine oženil se je iz Dvora Austrianskoga i vuzeo je Ludoviku⁶⁷ kčer Franza cesara 2. Aprila 1810.

Potlam pak zjedinjeni⁶⁸ Paris su uzeli i Sententru⁶⁹ Napoleonu odsudili da vu Elbu oditi ima i ondi stanovati. Ludovika vu Beč je odišla i sada ondi z sinom svojem, komu je takaj ime Napoleon Franc, koga otec načinił je bil kraljem od Rima, sada pak je Fürst od Parme.⁷⁰

Josefina pošlje odpeljenja Napoleona vu Elbu ni dugo živela; naravskum smertjum vumrla je⁷¹.

1 ratove — 2 žeravica — 3 država — 4 Ludovik XVI. počeo je vladati 1774. godine. U prosincu 1792. bio je osuđen zbog veleizdaje i 21. siječnja 1793. giljotiniran na Place de la Concorde. — 5 Maria Antoaneta (1755.—1793.). Giljotinirana kad i Ludovik XVI. — 6 Carica Marija Terezija (1717.—1780.) — 7 režati, napadati drugoga — 8 Maksimilijan Robespierre (1758.—1794.), advokat iz Arrasa. U konstituantu je zastupao opće pravo glasa te se zalagao za ravnopravnost svih vjera. Zalagao se i za ozakonjenje revolucionarne akcije, te je tražio da svi ljudi budu braća. Davao je usmjerenje revolucionarnoj diktaturi jakobinaca, a kada je istupio protiv neopravdanog terora, njegovi su se protivnici udružili te su ga dali smaknuti. — 9 grešno — 10 osvetiti se — 11 Bilo je to u kolovozu i rujnu 1793., ali se revolucionarna Francuska reorganizirala i naoružala i potkraj 1793. učvrstila svoje granice. — 12 Ovdje u značenju prosuditi; inače štimati znači urediti, složiti. — 13 sa zlom namjerom — 14 Paul viconte de Barras (1755.—1829.) bio je član Konventa i 1795.—1799. član Direktorija. Uz pomoć Napoleona ugušio je rojalistički puč u Parizu, ali je nakon Napoleonova državnog udara i sam bio protjeran iz Pariza. — 15 Napoleon Bonaparte (1769.—1821.) — 16 Bitka kod Toulona bila je 1793. i za nagradu Napoleon je postao brigadni general. — 17 Pokret protiv Katoličke crkve zahvatio je 1793. sve slojeve, jer su se proširile vijesti da je papa neprijatelj revolucije i naroda. — 18 Novo računanje vremena uvedeno je 5. listopada 1793. Praznikovao se samo svaki deseti dan. Ateizam je podržavao naročito Jacques René Hebert (1757.—1794.), vođa krajnje lijevoga krila jakobinaca. Njegovim giljotiniranjem ideje ateizma nisu bile zaustavljene, te je to bio jedan od načina da se podrije stabilnost katoličkih zemalja u kojima je bilo i drugih religija. — 19 Aluzija na zavjeru opata Martinovića. — 20 načiniti; zbog kontinentalne blokade Napoleonu su bile vezane ruke. — 21 Misli na Napoleonove pobjede u Italiji 1796. — 22 Napoleon odlazi u Egipat

1798. godine. — 23 Napoleon se vraća iz Egipta 8. listopada 1799. te je izabran za prvoga konzula. — 24 Napoleon se je dao u kolovozu 1802. plebiscitom izabrati za doživotnoga konzula. — 25 Bitka kod Maregna 14. srpnja 1800. potisnula je Austrijance iz Italije. — 26 Papa Pio VI. (1717.—1799.) pružio je velik otpor provođenju ideja francuske revolucije, pa je i umro u Valanceu kao zatočenik. — 27 Misli na Suvorovljevu ofenzivu 1799. i na francusku pobjedu nad korpusom generala Rimski Korsakova 25. rujna 1799., koja je dovela do povlačenja Suvorova preko St. Gotharda u Švicarsku i onda preko Austrije u Rusiju. — 28 Napoleon se 1805. bori protiv treće koalicije. Nakon što su Francuzi 13. rujna 1805. došli do samog Beča, a nakon bitke kod Austerlitz Austrija je Požunskim mirom 26. prosinca 1805. morala Francuzima odstupiti Veneciju, Istru (bez Trsta), Dalmaciju i dr. — 29 Maksimilijan I. Bavorski je za ovu izdaju čak dobio od Austrije Tirol. Franjo I. (1768.—1835.) morao se odreći i titule rimsko-njemačkog cara, te je 1804. uzeo titulu austrijskog cara. Od više njemačkih država Napoleon je osnovao Rajnski savez u koji su ušli Würtemberg, Baden i neke druge države. — 30 Pruski kralj Friedrich Vilhelm III. (1770.—1840.) vodio je 14. listopada 1806. bitku kod Jene i Auerstata, i Prusija je izgubila 22.000 vojnika, dok je 18.000 bilo zarobljeno. Friedrich Vilim III. morao je mirom u Tilzitu 1807. prepustiti Napoleonu trećinu svoje države. — 31 lukavost — 32 Englezi su 21. listopada 1805. pod zapovjedništvom admirala Nelsona potukli Francuze kod Trafalgara i u tom su sukobu na strani Francuske sudjelovali i španjolski brodovi. — 33 Napoleon nije imao povjerenja u španjolskoga kralja Ferdinanda VII. (1784.—1833.), pa je 1808. okupirao Španjolsku i na prijestolje postavio svog brata Josepha Bonapartu, koji je od 1805. — kada je protjeran Ferdinand IV. Napuljski — bio napuljski kralj. — 34 robovanje — 35 Pio VII. (Luigi Barnaba Chiaramonti, 1740.—1823.) postao je 1800. papa. On je 1801. sklopio s Francuskom konkordat obvezavši se i na plaćanje kontribucije, a 2. travnja 1804. došao je i u Pariz da pomaže Napoleona za cara. Međutim, uskoro nakon toga skladnost odnosa pretvara se u sve veće neprijateljstvo. — 36 ruski car Aleksandar I. (1777.—1825.) — 37 Nakon pobjede nad petom koalicijom kod Wagrama, u blizini Beča, Napoleon je 14. listopada 1809. sklopio mir u Schönbrunnu. — 38 Eugen Beauharnais (Pariz, 1781. — München, 1824.) bio je sin prve Napoleonove žene Josephine. On je 1805. postavljen za vicekralja Italije sa sjedištem u Milanu, te je u toj funkciji pokrenuo i izdavanje *Kralskog Dalmatina* u Zadru. Napoleon ga je oženio s kćeri Maksimilijana I. Bavorskog, te je nosio i titulu vojvode od Leuchtenberga. — 39 Joachim Murat (1767.—1815.). Bio je Napoleonov poručnik u talijanskom ratu 1796.—1797. pa je tada počeo visoko cijeniti naše krajišnike kao protivnike. Godine 1800. oženio se Napoleonovom sestrom Karolinom, te je 1804. postao i herceg od Raguze i maršal, a polovicom 1808. i kralj Napulja. Predosjećajući Napoleonov poraz, pokušava se 1814. sporazumjeti s Austrijom, da bi 1815. postupio suprotno kako bi zadržao svoje kraljevstvo, te je strijeljan. — 40 konjica — 41 krme, hrane — 42 Misli na bitku kod Wagrama 5. i 6. srpnja 1807. — 43 bitka — 44 Mir u Schönbrunnu potpisan je 14. listopada 1809., a ne 17. listopada. — 45 Murat je donosio sve odluke za *Croatiae militaire*, pa i one vjerske prirode. Potpadanju pod senjskog biskupa protivio se biskup Maksimilijan Vrhovac, jer da ovakvu promjenu može odobriti samo Sveta Stolica. — 46 Kanonik Ivan Prevendar bio je postavljen od biskupa Vrhovca za generalnog vikara sa sjedištem u Pokupskom, ali ga Murat nije htio priznati, pa 1910. Prebendar napušta Pokupsko i odlazi u Zagreb, a Murat je 22. travnja 1810. sekvestrirao crkvena dobra. — 47 Pukovnik comte de Jacques Jean Marie François Boudin Tromelin obišao je u mjesec dana svih šest regimenti na području krajine, i 2. prosinca 1809. podnio izvještaj Guilleminotu (*D. Rokсандić, o.c., 1, 1/5*). Tromelin je upozorio na kordonske sukobe duž granice karlovačkih regimenti koji su trajali od proljeća 1809. do proljeća 1810., zbog čega su kompanije imale velike štete, a stradavala je i trgovina i proizvodnja. Tromelin je sve do ljeta 1812. bio pukovnik Druge banske regimente i čini se da se je Gorščak s njime dobro slagao (*D. Rokсандić, o.c., I, 247*). — — 48 svečano — 49 Franjo I. (12. veljače 1768.—1835.). Bio je car od 1792. — 50 Godine 1772. izvršena je prva, 1793. druga, a 1795. treća podjela Poljske. Ovo nasilno uništenje Poljske omogućilo je Napoleonu da poljski narod podrži 1807. osnivanje Velikoga varšavskog vojvodstva, kojemu je na čelo postavljen saksonski kurfirst. Vojvodstvo je 1809. i uvećano pripajanjem Galicije. — 51 Francuska je vojska ušla u Moskvu 14. rujna 1812. — 52 trošiti se — 53 vrsta oružja — 54 jedva — 55 Sextius Alexandre Miollis bio je zapovjednik

Venecije 1805. godine. — 56 Pio VII. je bio u sve lošijim odnosima s Napoleonom i 16. ožujka 1808. na četiri je mjesta proglasio prokletstvo nad Napoleonom, te je 1809. započelo njegovo zatočeništvo. — 57 zabranjivati — 58 natjerivanje — 59 Papa je doista 1813. morao potpisati novi konkordat. — 60 prosvijetlio — 61 Ruska je vojska s carem Aleksandrom 31. ožujka 1814. ušla u Pariz. — 62 Murat — 63 Prema tome 1. svibnja je dan slavljenja svečanog oslobađanja pape iz zarobljeništva pa je taj dan kasnije postao dan podjarmljenih i obespravljenih čitavog svijeta. — 64 Napoleon je abdicirao 11. travnja 1814. u Fontenaibleau. — 65 Austrijska je vojska prešla Savu na tri mjesta. U Petrinju je ušla pod generalom Čivićem (*Ivica Golec*, Pregled povijesti petrinjske (1240.—1918.), Župa sv. Lovre Petrinja. Duhovno povijesni život. Petrinja 1990., 65). Ulaz u Petrinju isti autor iskazuje 23. kolovoza 1813. — 66 kola — 67 Ne Ludovica, nego Marija Lujza (12. prosinca 1791.—1847.), kći Franje I. Udala se za Napoleona 1. travnja 1810. Bila je kneginja Parme i Piacenze. — 68 Misli na rusko-njemačku vojsku. — 69 Izraz nisam uspjela objasniti. Formirana je privremena vlada pod Tailleranom i dinastija Buonaparta je bila zbačena, a otok Elba dan je Napoleonu na doživotno uživanje i prisilno mjesto boravka. — 70 François Charles Joseph Bonaparte (20. ožujka 1811.—1832.) bio je odmah po rođenju proglašen kraljem Rima. Sada mu je oduzeta i titula Napoleona II. i kralja Rima, te je ostao samo princ od Parme. — 71 Josephine Marie Rose (Martinique, 3. lipnja 1763. — Malmaison, 29. svibnja 1814.)

Zapis »Za spomenek« može se datirati u drugu polovicu 1814. godine, jer sastavljač zna za smrt prve Napoleonove žene Josephine, koja je umrla 29. svibnja 1814., a ne zna za Napoleonovo napuštanje Elbe. Zanimljivo je da Gorščak ne spominje carev manifest iz kolovoza 1813., koji je objavljen i na hrvatskom jeziku, a koji je i uzrokovao tako naglu promjenu raspoloženja krajišnika da su oni bez ratovanja prešli s francuske na austrijsku stranu. Manifest je objavljen pod nazivom »Ochituvanye nyih Velichantzva austrianzkoga Czesara vugerzkoga y cheskoga kraly« u Budimu, a 19. kolovoza 1813. objavljen je i u *Wiener Zeitungu*, te prenesen na područje francuske uprave, gdje je počeo rastakati postojeću strukturu.³¹

Stil zapisa je vrlo jednostavan i pisac ih je pisao onako kako su mu sjećanja navirala. Zapis pokazuje da je pisac bio odlično informiran o svim zbivanjima, pa gotovo da i nema pogreške u datiranjima. Međutim, za razliku od pjesme iz 1800. uočava se piščevo smirenje, opreznost, umjerenost. On zna da se mora pomiriti s novonastalim stanjem i da je pravoslavna crkva i pravoslavno pučanstvo sada u Petrinji realnost s kojom mora računati svatko tko živi u Petrinji. Razočaran tom carevom amnestijom, Gorščak je zato i ne spominje, nadajući se potajno da će se sve vratiti na dobra stara vremena iz predjosefinskog doba. Dakako, krizna su vremena, koja su nastala gladu već 1914., usporila i uspostavljanje razlomljenih veza sa Zagrebom.

5.

U povijesti ništa nije beznačajno i sitno. Današnja zbivanja oko Petrinje ukazuju da se njena sudbina počela krojiti u vrijeme francuske revolucije, ili, još bolje, 1785. kada je Josip II. u tome gotovo posve katoličkome mje-

³¹ Josip Matasović, Protunapoleonov austrijski manifest 1813. u hrvatskom prevodu, *Narodna starina*, 16., 1928., 21—56.

stu odobrio podizanje pravoslavne crkve sv. Spiridonu. Gorščakov premještaj iste godine u Jasenovac upućuje na njegovo žestoko protivljenje toj gradnji. Iz Jasenovca je Gorščak ponovno vraćen u Petrinju u vrijeme pripremanja Austrije za rat protiv Napoleona u Italiji. Opasnost od posrbljenja Petrinje i rastakanje postojećih starih društvenih normi naviru poput lavine i Gorščak s propovjedaonice 1799. godine, a još više kroz pjesmu »Horvat Horvatom horvatzki govori« pokušava poučiti, upozoriti i savjetovati, nalazeći se u zadnjoj obrambenoj kuli katoličanstva a nasuprot mnogo radikalnijoj Glini.

Poslije Napoleonovog vremena ništa više na području Banovine nije bilo kao prije. Katolička je crkva izgubila svoj dominantni položaj i morala je stalno voditi računa o pravoslavlju čije pripadnike nalazi u redovima najbolje stojećih trgovaca, ali koji prevladavaju i u redovima carske vojske i činovništva.

Gorščak svoje poruke i svoje strahove izražava kajkavštinom, jezikom petrinjskoga katoličkog puka i Hrvata, i upravo stoga navedena tri sastavka, kada se povežu, ukazuju da je bitka za katoličanstvo započela na području Petrinje već prije dvije stotine godina, a upravo 1993. kada se navršava dvjesto godina od pogubljenja francuskoga kralja i kraljice na Place de la Concorde (Trgu sloge) pogodna je prilika za ovakvo podsjećanje.

ZUSAMMENFASSUNG

VON DEN NAPOLEONISCHEN KRIEGEN UND DURCH DIE FRANZOSISCHE REVOLUTION VERURSACHTE VERÄNDERUNGEN IM GEBIET VON PETRINJA IN DEN TEXTEN VON JOSIP GORŠČAK

Durch die Veröffentlichung der angeführten Texte in ihrer Gesamtheit (und zwar erstmalig; Predigt und Niederschrift "Za spomenek" wurden in der Gegenwart nie veröffentlicht, und das Gedicht von 1800 wurde nur in der modernen Transskription von Fachleuten für ältere kroatische Literatur veröffentlicht) verweisen wir auf einen Prozeß, der in Gebieten einsetzte, in denen katholische und orthodoxe Bevölkerung mit einander lebte, wo der Katholizismus langsam geschwächt wurde, und die Orthodoxie sehr berechnend gestärkt wurde. Diese Tendenz wurde auch im 19. und 10. Jh. fortgesetzt, aber in der Zeit der Enthauptung von Ludwig dem XVI. und Marie Antoinette (1793) müssen wir die Ursachen unserer heutigen Schwierigkeiten sehen und darüber klagen, daß man die Warnungen von Josip Gorščak so leicht nahm und daß die Restauration von 1815 nicht auch die Rückkehr der Vorherrschaft des Katholizismus im Gebiet von Petrinja bedeutete.

Das Gedicht "Horvat Horvatom horvatzki govori" (Der Kroat spricht kroatisch mit dem Kroaten) aus dem Jahr 1800 wurde einigen Geistlichen Zagrebs zugeschrieben. Aber eine geschichtliche Analyse und der Gebrauch einiger Begriffe verweisen darauf, daß der Verfasser ein Geistlicher war, der auf dem Gebiet der sich ausbreitenden Orthodoxie lebte. Nahezu sicher ist, daß der Autor

Josip Gorščak ist, der in der Predigt nach der Schlacht von Matua 1799 auf die Gefahr verwies, die durch die neuen Ideen drohte, die alte gesellschaftliche Strukturen stürzen. In ihr ist, wie im Gedicht, die Furcht vor der Anarchie zu verspüren, die auf dem Gebiet der Banskraft Petrinja bereits verbreitet war, nachdem die Militärgrenzer nach den Kriegen in Deutschland und Italien zurückgekehrt waren.

Im Unterschied zu der Predigt von 1799, die von Josip Gorščak unterzeichnet worden war und dem Gedicht aus dem Jahr 1800, das er zum Glück nicht unterzeichnet hatte, denn er hätte so die Franzosenzeit in Petrinja nicht überlebt, ist die Niederschrift "Za spomenek" (Zum Gedenken) aus dem Jahr 1814 eine Rekapitulierung der schicksalhaften Ereignisse im Raum Europas und Petrinjas. Sie zeigt den schon geschwächten Widerstand Gorščaks, der sich mit dem neuen Zustand abfindet und nicht mehr auf eine völlige Restauration des vorherigen Zustandes hofft. Es ist sehr schade, daß dieser dritte Aufsatz nur über das Petrinjer Blatt *Banovac* erhalten blieb, in dem er 1907 veröffentlicht wurde, und zwar in der Abschrift des damaligen Pfarrers von Petrinja, Kamenar, so daß wir nicht wissen, wie das Original aussah.

SUMMARY

SOCIAL CHANGES IN PETRINJA REGION CAUSED BY NAPOLEON WARS AND FRENCH REVOLUTION AS REFLECTED IN JOSIP GORŠČAK'S TEXTS

Publishing the mentioned texts as a whole, and for the first time (sermon and the note »Za spomenek« (In Memory) have never been published in modern times, and the poem from 1800 was published only in modern transcription done by the experts for older Croatian literature) the author wants to point at the process that began in the territories where Catholic and Orthodox population lived together, where Catholicism weakened while Orthodoxy was intentionally strengthened.

That tendency continued through the nineteenth and twentieth centuries, but in the time of execution of Louis XVI and Marie Antoinette (1793) we have to look for the reasons of our present difficulties and regret that the warning of Josip Gorščak was taken lightly, so the 1815 restoration did not mean also the return of domination of Catholicism in Petrinja region.

The poem »Horvat Horvatom horvatzki govori« (Croat to Croat speaks Croatian) from 1800 was ascribed to some priests in Zagreb. But, historical analysis and the use of some terms show that its author was a priest who must have lived in the region of expansionist Orthodoxy. It is almost certain that its author was Josip Gorščak, who, in a sermon written after the battle at Mantova in 1799, warned of the danger threatened by new ideas which destroyed old social structures. In the poem, as well as in the sermon, one can feel the fear from anarchy that already took over the territory of Petrinja *Banovina* after the bordermen's return from the wars in Germany and Italy.

Unlike the sermon from 1799, signed by Josip Gorščak, and the poem from 1800, that he fortunately did not sign — for otherwise he would not have lived through the French era at Petrinja region — the note »Za spomenek« from 1814 is a recapitulation of the crucial events on European, and thus also Petrinja areas. It shows Gorščak's resignation and acceptance of the new situation, for he did not believe in restoration of the earlier times. It is a great pity that this third composition has been preserved only through the Petrinja magazine *Banovac*, where it was published in 1907 in transcription made by the then Petrinja parish priest Kamenar, so we do not know what the original looked like.